

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ІННОВАЦІЙНИХ ОСВІТНІХ
ТЕХНОЛОГІЙ
КАФЕДРА ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА І ПРОЦЕСУ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач кафедри

_____ Вишневецька С.В.

«__» _____ 2020 р.

ДИПЛОМНА РОБОТА
ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ МАГІСТРА
ЗА ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЮ ПРОГРАМОЮ
«Правознавство»

Тема: «Договірне регулювання шлюбно-сімейних відносин»

Виконавець: Бородіна Ангеліна Сергіївна

Керівник: д.ю.н., професор Тімуш Ірина Сергіївна

Київ-2020

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Навчально-науковий інститут інноваційних освітніх технологій
Кафедра цивільного права і процесу
Освітньо-професійна програма «Правознавство»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

С.В. Вишновецька

«__» _____ 2020 р.

ЗАВДАННЯ

На виконання дипломної роботи

Бородіної Ангеліни Сергіївни

1. Тема роботи «Договірне регулювання шлюбно-сімейних відносин» затверджена наказом ректора від «22» листопада 2019 р. № 2701/ст.
2. Термін виконання роботи: з 25.11.2019 по 29.02.2020
3. Вихідні дані роботи: нормативно-правові акти, монографічна наукова література.
4. Зміст пояснювальної записки: правова природа, сутність та значення договірному регулювання майнових відносин подружжя, класифікація договорів подружжя, майно як об'єкт договорів подружжя, договори про встановлення та зміну правового режиму майна подружжя та про визначення порядку користування майном, поняття утримання (аліментування) в сімейному праві, договори щодо надання та припинення утримання, Договори довічного утримання за участю подружжя, шлюбний договір як комплексний договір подружжя.

5. Календарний план-графік

№ пор	Завдання	Термін виконання	Відмітка про виконання
1	Вибрати тему дипломної роботи	до 16.11.2019	виконано
2	Затвердити тему і план роботи у наукового керівника	до 20.11.2019	виконано
3	Визначити статистичну, інформаційну базу дослідження скласти бібліографію	до 26.11.2019	виконано
4	Оформити і обговорити з науковим керівником перший розділ роботи	до 05.12.2019	виконано
5	Оформити і обговорити з науковим керівником другий розділ роботи	до 21.12.2019	виконано
6	Оформити і обговорити з науковим керівником третій розділ роботи	до 21.12.2019	виконано
7	Доопрацювати роботу, оформити її кінцевий варіант	до 21.01.2020	виконано
8	Отримати відгук керівника та рецензію	до 31.01.2020	виконано
9	Підготувати доповідь на захист	до 04.02.2020	виконано

6. Консультанти з окремих розділів

Розділ	Консультант (посада, П.І.Б.)	Дата, підпис	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Консультанти з окремих розділів не залучались			

7. Дата видачі завдання: 20.11.2019 р.

Керівник дипломної роботи _____ д.ю.н., професор Тімуш Ірина Сергіївна
(підпис)

Завдання прийняв до виконання _____ Бородіна Ангеліна
(підпис)

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка до дипломної роботи «**Договірне регулювання шлюбно-сімейних відносин**»: 109 сторінок, 89 бібліографічних посилань та використаних джерел.

ШЛЮБНО-СІМЕЙНІ ВІДНОСИНИ, ДОГОВОРИ ПОДРУЖЖЯ, УТРИМАННЯ, ШЛЮБНИЙ ДОГОВІР, ПОДРУЖЖЯ, МАЙНО.

Мета роботи полягає у проведенні дослідження концептуальних питань теорії і практики договірного регулювання шлюбно-сімейних відносин в умовах євроінтеграційних процесів та виробленні на цій основі рекомендацій і пропозицій, спрямованих на удосконалення норм чинного законодавства.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, у сфері сімейного права, а саме майнові відносини подружжя.

Предмет дослідження – договірне регулювання шлюбно-сімейних відносин, а саме особистих немайнових відносин подружжя.

Методи дослідження: діалектичний метод пізнання, історико-правовий метод, логіко-семантичний метод, порівняльно-правовий метод, загальні логічні методи і прийоми (аналіз, синтез, індукція, дедукція, аналогія).

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що матеріали дипломної роботи, в подальшому, можуть бути застосовані для поглибленого вивчення курсу сімейного права в закладах вищої освіти, а також можуть бути використані в законотворчій діяльності.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО ДОГОВІРНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ШЛЮБНО-СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН	10
1.1 Правова природа, сутність та значення договірною регулювання майнових відносин подружжя	10
1.2 Класифікація договорів подружжя.....	25
ВИСНОВКИ ДО 1 РОЗДІЛУ	27
РОЗДІЛ 2. ДОГОВОРИ ПОДРУЖЖЯ ЩОДО НАЛЕЖНОГО ЇМ МАЙНА	30
2.1 Майно як об'єкт договорів подружжя	30
2.2. Договори про встановлення та зміну правового режиму майна подружжя та про визначення порядку користування майном.....	36
ВИСНОВКИ ДО 2 РОЗДІЛУ	52
РОЗДІЛ 3. ДОГОВОРИ ПОДРУЖЖЯ ЩОДО НАДАННЯ УТРИМАННЯ (АЛІМЕНТУВАННЯ).....	54
3.1. Поняття утримання (аліментування) в сімейному праві.....	54
3.2. Договори щодо надання та припинення утримання.....	62
3.3. Договори довічного утримання за участю подружжя.....	78
ВИСНОВКИ ДО 3 РОЗДІЛУ	80
РОЗДІЛ 4. ШЛЮБНИЙ ДОГОВІР ЯК КОМПЛЕКСНИЙ ДОГОВІР ПОДРУЖЖЯ.....	80
ВИСНОВКИ ДО 4 РОЗДІЛУ	93
ВИСНОВКИ	95
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	99

ВСТУП

Актуальність теми. Договірне регулювання відносин у шлюбно-сімейній привертає до себе все більшу увагу в Українській державі. Свобода договору, що декларується і гарантується національним законодавством, створює необхідні передумови та можливості для попередження розбіжностей в сімейному житті та врегулювання спорів у позасудовому порядку. Позитивний закордонний досвід договірного регулювання та постійно зростаюча вага договору у відносинах між подружжям є яскравим свідченням актуальності дослідження шлюбно-сімейних договорів в Україні.

Українське сімейне законодавство прямує до відходу від радянського імперативного регулювання відносин шлюбу і сім'ї, наповнюючись диспозитивними нормами. Диспозитивні норми спрямовані на забезпечення свободи договору, надаючи можливість учасникам правовідносин самостійно встановлювати правила поведінки, ніж ті, що визначені нормою права. Співіснуючи поряд з обов'язковими нормами закону – імперативом, диспозитивні норми значно лібералізують регулювання подружніх відносин та забезпечують демократичний та сталий розвиток як конкретної групи відносин, так і правового поля загалом.

Певна свобода учасників сімейних відносин виявлялася в дозвольному характері переважаючих в сімейному праві уповноважуючих норм, які надають учасникам правовідносин можливість вільно розпоряджатись належними їм суб'єктивних правами. В даний час актуальним є аналіз прояву диспозитивності в сімейному праві, доцільності нині встановлених законом меж правової свободи учасників даних відносин. Вивчення проблем диспозитивного регулювання сімейних відносин, виявлення його особливостей видається важливим ще й тому, що при різкому переході від одного методу правового регулювання до іншого (від імперативного до диспозитивного) утруднено прогнозування віддалених негативних наслідків правових новел.

У світовій практиці за допомогою договору врегульовуються не лише майнові відносини подружжя, а й особисті немайнові відносини. Створюється так звана «дрожня мапа» подружжя на випадок розлучення або виникнення непорозумінь і суперечок у сімейному житті. Так, сучасна тенденція в англо-американській системі права – пари все частіше вирішують укласти угоду про врегулювання конфліктів, а не традиційний багаторічний шлюбний договір. Стандартний шлюбний договір, так званий Financial Prenup визначає яким чином будуть здійснюватись розрахунки та розподіл майна при розлученні, тоді як Conflict Resolution Prenup (угода про вирішення конфлікту) окреслює способи та засоби вирішення конфлікту який виникає з особистих немайнових прав під час шлюбу чи при його розірванні.

В сучасному українському суспільстві існує певна упередженість щодо укладання договорів між подружжям. Вважається, що сім'я є єдиним цілим, договірні відносини можуть нашкодити спільному життю, підірвати довіру і знищити атмосферу кохання. Однак, слід враховувати, що кожна людина є індивідом, перебуваючи у шлюбі, людина не втрачає своєї індивідуальності, точки зору та власних переконань. Спільне життя можуть підірвати невміння піти на компроміс, відсутність прозорих і чітких домовленостей про нормальне співіснування. Багато подружніх суперечок виникають із майнових питань. Шлюб може бути найважливішим юридичним партнерством, яке особа укладає за своє життя.

Зважаючи на вищенаведене, актуальність дослідження договірної регулювання шлюбно-сімейних відносин є беззапереною.

Стан дослідженості теми. Теоретичною основою дослідження стали праці таких науковців як: Антошкіна В. К., Ариванюк Т. О., Бажанова В.О., Буркацький Л. К., Глиняна К.М., Дерій О.О., Дзера О. В., Дзядевич Д. В., Дорошенко Л. М., Дудорова К.Б., Дякович М.М., Калітенко О. М., Калітенко О. М., Кондрат'єва Л. А., Липець Л.В., Мазуренко С. В., Михальнюк О.В., Ромовська З. В., Терлюк І. Я., Ульяненко О. О., Фурса С. Я., Чепис О.І., Шевченко Я.М., та ін.

Мета і завдання виконання дипломної роботи. Мета дипломної роботи полягає у проведенні дослідження концептуальних питань теорії і практики договірного регулювання шлюбно-сімейних відносин в умовах євроінтеграційних процесів та виробленні на цій основі рекомендацій і пропозицій, спрямованих на удосконалення норм чинного законодавства.

Мета роботи зумовлює виконання наступних завдань:

- висвітлити правову природу, сутність та значення договірного регулювання майнових відносин подружжя;
- здійснити класифікацію договорів подружжя;
- надати характеристику майну як об'єкту договорів подружжя;
- проаналізувати різновиди договорів про встановлення та зміну правового режиму майна подружжя та про визначення порядку користування майном;
- розкрити поняття утримання (аліментування) в сімейному праві;
- розглянути договори щодо надання та припинення утримання;
- визначити особливості договорів довічного утримання за участю подружжя;
- дослідити шлюбний договір як комплексний договір подружжя.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, у сфері сімейного права, а саме майнові відносини подружжя.

Предметом дослідження є договірне регулювання шлюбно-сімейних відносин, а саме особистих немайнових відносин подружжя.

Методи дослідження. Відповідно до мети і поставлених завдань дипломної роботи було використано сукупність методів і прийомів наукового пізнання, що дало змогу дослідити проблему в єдності її соціального змісту і юридичної форми. Методологічною основою є загальнонауковий діалектичний метод пізнання, історико-правовий метод, логіко-семантичний метод, порівняльно-правовий метод. Вищезазначені та низка інших методів у взаємозв'язку із загальними логічними методами і прийомами (аналіз, синтез, індукція, дедукція, аналогія) дозволили всебічно й ефективно дослідити виявлені проблеми, розв'язання яких може бути здійснене через удосконалення норм сімейного законодавства.

Наукова новизна отриманих результатів визначається тим, що в дипломній роботі визначено особливості шлюбних договорів подружжя в Україні, проведено їх класифікацію, визначено загальнооретичні підходи до розуміння договору між подружжям, за результатами проведеного аналізу сформульовані пропоновані зміни та поліпшення до існуючого законодавства.

Практичне значення отриманих результатів. Матеріали дипломної роботи, в подальшому, можуть бути застосовані для поглибленого вивчення курсу сімейного права в закладах вищої освіти, а також можуть бути використані в законотворчій діяльності.

РОЗДІЛ 1.

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО ДОГОВІРНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ШЛЮБНО-СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН

1.1 Правова природа, сутність та значення договірною регулювання майнових відносин подружжя

Перебудова сім'ї, її нові економічні, політичні та громадянські статуси, система принципово нових відносин між подружжям складалися десятиріччями і продовжують змінюватися. Глибока проникливість сімейно-правового регулювання в систему соціальних зв'язків суспільства вимагає досягнення високого рівня цього регулювання, побудови його на тих принципових засадах, які відповідають соціально ціннісним та правовим орієнтирам його призначення. У зв'язку з цим, особливої актуальності набирає проблема правового регулювання майнових правовідносин подружжя в світі оновлення цивільного та сімейного законодавства.

СК України закріплює, що майнові відносини подружжя можуть визначатися не тільки законом, а й договором. При цьому регулювання майнових відносин подружжя має індивідуальний характер, оскільки ґрунтується на правилах, розроблених і встановлених самими сторонами, які беруть участь у шлюбних правовідносинах.

Ефективне правове регулювання шлюбно- сімейних відносин в Україні має надзвичайно важливе значення для відновлення і подальшого розвитку української держави. Шлюб можна розглядати з позицій двосторонньої цивільно-правової угоди, основною проблемою якої спірні правовідносини подружжя щодо спільного майна. У зв'язку з цим, прогресивним нововведенням щодо посилення гарантій майнових і особистих прав подружжя, стало розширене законодавче тлумачення можливості укладання шлюбного договору.

Корисним в цьому випадку видається дослідження засад договірного регулювання майнових відносин подружжя за римським правом.

Вивчення римського приватного права має багату традицію. Значний інтерес до права Риму сьогодні спостерігається не лише в країнах романо-германської правової сім'ї, але й у тих країнах, які не зазнали рецепції римського права, як-от: Африці, Південній Азії, Китаї, Британії, Північній Америці.

Питанням правового регулювання шлюбних відносин римські юристи приділяли значну увагу.

Оскільки шлюб - це союз чоловіка й жінки, то для вступу в цей союз передбачається виконання таких умов: згода на шлюб нареченого і нареченої, а коли вони перебували під владою домовладки, то і його згода. Важливою умовою вступу в шлюб була наявність права вступати шлюб - *jus connubii*. Цим правом тривалий час наділялися тільки римські громадяни і деякі латини. Лише з 212 р. це обмеження було анульовано. Закони XII таблиць закріпили патріархальну родину з необмеженою владою її голови (*paterfamilias*).

Відомі дві форми шлюбу: з накладенням руки (*cum manu*) та без накладення руки (*sine manu*). Відомий ще один різновид римського шлюбу, але вже незаконного – конкубінат.

Шлюб з накладенням руки міг оформлюватися священним обрядом конфареації, коли у присутності понтифіка, голів родин та 10 свідків вимовлялись урочисті формули. Конфареація була доступна лише для патриціїв і неприпустима для плебеїв, оскільки Закони XII таблиць забороняли шлюби між патриціями і плебеями. Тому ще одним способом вступу до шлюбу стала коемпція - символічний продаж нареченої нареченому її батьком шляхом манципації. Шлюби з накладанням руки визначали перехід жінки під владу чоловіка (якщо він мав самостійний правовий статус), але фактично жінка опинялася під владою голови родини, оскільки її приймали до роду чоловіка як доньку. В такому шлюбі чоловік

мав над дружиною абсолютну владу: за згодою родичів він міг її продати, віддати до боргового рабства, вигнати з дому, піддати смерті. Дружина позбавлялася майнових прав: її посаг ставав родинною власністю. Вона втрачала права на спадкування майна свого батька, але отримувала права спадкування в родині чоловіка. Після смерті чоловіка дружина набувала почесного статусу матрони (*mater familias*).

У пізній період Римської республіки поширилася форма шлюбу *sine manu* — «без руки», при якій дружина не перебувала під владою чоловіка і залишалася у владі батька або опікуна [1].

Шлюб без накладення руки укладався без формальних процедур на підставі факту спільного проживання протягом одного року. По закінченні року на підставі давнісного володіння жінка переходила під владу чоловіка, вступала до його родини та посідала місце доньки. Якщо жінка не хотіла вступити під владу чоловіка, вона повинна була щорічно відлучатися з дому чоловіка три ночі поспіль і тим самим переривати річне давнісне володіння. У такому шлюбі дружина переходила не під владу, а під опіку чоловіка.

Коли шлюб *sine manu* витіснив всі інші форми, ця опіка стала втрачати своє значення. Так, вже в кінці республіки яким опікувався було достатньо поскаржитися на відлучки свого опікуна, котра тривала хоча б один день, і вона могла вибрати собі іншого за власним бажанням. За законами Августа, жінка, що мала трьох дітей, звільнялася від опіки.

Фактично заміжня жінка вже до кінця республіки користується у приватному житті такою же свободою, як і її чоловік: розпоряджається самостійно своїм майном, має волю подати на розлучення [1]. Вона зберігала права на посаг та інше майно, чоловік ним тільки управляв та відповідав за втрати.

Наразі в сучасній цивілістиці визначено, що роль договору у цивільному та сімейному праві має відмінності, - договір у сімейному праві не може бути самостійною підставою для виникнення або припинення

сімейних правовідносин, він може бути тільки підставою для зміни сімейних правовідносин.

Тим не менше, договір, як універсальна конструкція, що є підставою виникнення певних зобов'язань, правовідносин, є одночасно юридичним фактом, що переводить норму права в конкретне правовідношення, і одночасно, поряд з нормою права стає універсальним регулятором конкретних суспільних правовідносин.

Шлюбний договір (лат. *tabulae nuptiales*) не був обов'язковим для укладення шлюбу, однак такий договір часто складався, оскільки він регулював питання, пов'язані з приданим і формальностями його виплати у випадку розлучення. Під час весілля договір зачитувався вголос, а потім десять свідків ставили свої печатки.

Шлюбний контракт складався на табличках, жодної з яких не збереглося. Збереглося кілька шлюбних договорів (з Єгипту, I століття н. е.), що являють собою аркуші папірусу, на яких вказані всі прикраси та одягу нареченої, що складали її придане.

Синайський В.І. визначав: «шлюбний договір був сильним правовим фактором захисту прав дружини».

Договірне регулювання майнових відносин подружжя передбачалося в нашій країні ще з 23.06.1992 року, коли вперше інститут шлюбного договору був введений в сімейне законодавство України, існування якого суспільством сприймається й сьогодні дуже емоційно - від безумовної підтримки до повного спростування його доцільності, причому не лише в Україні, а й в інших країнах, де укладання шлюбних договорів є досить розповсюдженим. Активну участь у розробці зазначеної проблеми приймали такі вчені-юристи, як: М. В. Антокольська, О. В. Дзера, А. А. Іванов, І. В. Жилінкова, Л. М. Зілковська, А. М. Нечаєва, З. В. Ромовська, О. О. Ульяненко, С. Я. Фурса, Ю. С. Червоний та ін. Незважаючи на наявність різних точок зору щодо правової природи шлюбного договору, а також значне розширення норм, що регулюють договірні правовідносини подружжя, дають дійти висновку, що

закріплення зазначених норм на законодавчому рівні є прогресивним кроком до загальноприйнятої світової практики в сфері захисту майнових прав подружжя.

Правовий режим майна подружжя визначається в залежності від того, ким він встановлений - законодавцем чи самими учасниками майнових відносин - подружжям. У зв'язку з цим, можна говорити про законний (легальний) і договірний (контрактний) правові режими подружнього майна. Зазначені види правових режимів суттєво відрізняються одне від одного за своїми основними характеристиками та правовими заходами, що включені до їх складу [2, с. 15].

Основна ідея, яка втілена у сімейне законодавство при регулюванні майнових відносин подружжя, є підтримка і всебічний захист єдності і спільності майнових інтересів подружжя, узгодженості їхніх дій щодо володіння, користування і розпорядження цим майном. Законний режим означає, що комплекс подружніх прав і обов'язків щодо майна, порядку придбання та його відчуження, правомочностей по володінню, користуванню та розпорядженню ним, а також межі відповідальності подружжя по спільних і особистих боргах визначаються чинним цивільним і сімейним законодавством України.

При договірному режимі майна подружжя має право самостійно встановлювати для себе обсяг взаємних прав і обов'язків у майновій сфері.

До прийняття діючого СК України законний режим був основним видом правового режиму майна, оскільки у переважній більшості випадків права та обов'язки подружжя у шлюбно-сімейній сфері підпорядковувалися законному режиму регулювання, встановленому нормами сімейного законодавства України. Така позиція законодавця поступово змінювалася, що найбільш було яскра-во виражено після закріплення на законодавчому рівні можливості укладання шлюбного договору особами, що беруть шлюб, чи подружжям. З прийняттям ЦК та СК України такий підхід принципово змінився, у зв'язку з чим стала застосовуватися конструкція договору в

сімейному праві, яка надає можливість відійти від імперативного регулювання майнових відносин в сім'ї шляхом укладання договорів, змінюючи при цьому імперативні приписи на диспозитивне врегулювання таких відносин.

Надаючи подружжю значні можливості самостійно визначати свої взаємні права та обов'язки, законодавство, проте, окреслює рамки свободи подружжя у цій сфері. Ідея полягає в тому, що подружжя не може включати в шлюбний договір положення, які обмежують інтереси одного з них, а також права інших осіб і, у першу чергу, неповнолітніх дітей (ст. 93 СК України). Тому буде незаконною домовленість подружжя, в результаті якої неповнолітні діти можуть позбутися майнових прав, що їм належать, зокрема, права користування квартирою, будинком, іншим житловим приміщенням тощо. Державний контроль за дотриманням цього принципу покликаний здійснювати нотаріальні органи, що реєструють шлюбні договори.

Забороняється також включати до шлюбного договору питання про передачу власності одному з подружжя нерухомого та іншого майна, яке підлягає державній реєстрації (ст. 93 СК України) [3, с. 48].

Тому під контрактною системою слід розуміти процедуру, яка застосовується до майна, придбаного чоловіками та жінками під час шлюбу, на відміну від правової системи, яка встановлена шлюбним договором обох подружжя (глава 10 Цивільного кодексу України). Однак, незалежно від обраного подружжям способу власності, слід пам'ятати, що правова система спільно набутого майна в договорі не буде передбачена, а правова система спільної сумісної власності все ще діє.

Крім того, договірне регулювання сімейних відносин (ч. 2 ст. 7 СК України) закріплено в якості одного з основних принципів сучасного сімейного права, у зв'язку з чим в СК України передбачений перелік різних договорів, учасниками яких є не лише подружжя, а й інші члени сім'ї, які наділені правом укладати договори, як передбачені, так і не передбачені безпосередньо СК України.

Відповідно до ст. 64 СК України дружина та чоловік мають право на укладення між собою усіх договорів, які не заборонені законом, як щодо майна, що є їхньою особистою приватною власністю, так і щодо майна, яке є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя.

Стаття тому містить загальне правило, згідно з яким подружжя мають право укладати між собою всі договори, що стосуються спільного та окремого майна, що заборонено законом. Слід пам'ятати, що не кожна дружня угода вимагає появи контрактної системи, а лише договір, який встановлює правила поведінки у майновій сфері, які мають різні характеристики від закону, тобто подружжя в зміні Правова система власності зробити систему найкращим чином для потреб подружжя. У зв'язку з цим обґрунтовано зробити висновок, що якщо подружжя не змінить договір згідно з правилами та нормами, встановленими для всіх суб'єктів цивільних (сімейних) відносин, подружжя залишиться в межах правової системи власності.

До договорів, що тягнуть за собою виникнення договірного режиму майна подружжя, можна віднести: 1) договір про відчуження одним із подружжя на користь другого з подружжя своєї частки у праві спільної сумісної власності без виділу цієї частки (ч. 2 ст. 64 СК); 2) договір про порядок користування майном (ст. 66 СК); 3) договір про поділ майна подружжя (статті 69- 70 СК); 4) договір про виділ частки нерухомого майна одного з подружжя зі складу усього майна (ч. 2 ст. 69 СК); 5) договір про надання утримання (ст. 78 СК); 6) договір про припинення права на утримання натомість набуття права власності на майно (ст. 89 СК); 7) шлюбний договір (статті 92 - 103 СК).

Аналізуючи сутність та зміст договорів, які тягнуть за собою виникнення договірного режиму майна подружжя, зазначені договори можна поділити на такі групи: 1) договори щодо майна подружжя; 2) договори про надання утримання одного з них.

Серед подружніх договорів особливе місце займає шлюбний договір, у якому подружжя (або особи, які подали заяву про реєстрацію шлюбу) можуть змінити як режим спільності майна, так і режим роздільного майна подружжя, а також змінити правовий режим окремих предметів, що входять до складу спільного або роздільного майна подружжя (глава 10 СК). При цьому шлюбному договору не можна передбачити положення, які обмежують конституційні права подружжя, оскільки такі умови шлюбного договору містять у собі пороки волі, у зв'язку з чим він визнається нікчемним (ст. 21 - 22 Конституції України, ст. 203 ЦК).

Слід погодитися з висловленою в юридичній літературі позицією, що більшість договорів, які укладають між собою чоловік та дружина, носять цивільно-правовий характер, внаслідок чого на них поширюються загальні правила про дійсність таких договорів.

Зокрема, подружжя можуть укласти між собою різні договори, які регулюються ЦК України (наприклад, договір купівлі-продажу, дарування тощо). Взагалі договір дарування, як і договори купівлі-продажу, міни чи поставки, спрямований на безповоротне припинення права власності в однієї особи та виникнення його в іншій. Як і продавець, дарувальник повинен бути власником відчужуваного утакий спосіб майна.

Відповідно до ст. 717 ЦК України договір дарування визначається як договір, згідно з яким дарувальник передає або зобов'язується передати в майбутньому обдарованому безоплатно в дарунок у власність. Тому момент укладення договору дарування не пов'язаний з моментом фактичного передання майна.

Подружжя може також укласти договір довічного утримання, за яким одна сторона (відчужувач) передає другій стороні (набувачеві) у власність житловий будинок, квартиру або їх частину, інше нерухоме майно або рухоме майно, яке має значну цінність, замість чого набувач зобов'язується забезпечувати відчужувача утриманням та (або) доглядом довічно. Договір

довічного утримання укладається в письмовій формі і підлягає нотаріальному посвідченню.

Майно, що належить співвласникам на праві спільної сумісної власності, зокрема майно, що належить подружжю, може бути відчужене ними на підставі договору довічного утримання (догляду) після визначення частки одного із співвласників майна або визначення між співвласниками порядку користування ним. При цьому, у разі смерті одного із співвласників майна, обсяг зобов'язань набувача відповідно зменшується залежно від умов договору і розподілу обов'язків. У разі смерті відчужувача набувач зобов'язаний поховати його, навіть якщо це не було передбачено договором довічного утримання (догляду). Якщо частина майна відчужувача перейшла до його спадкоємців, витрати на його поховання мають бути справедливо розподілені між ними та набувачем [4, с. 55].

Крім цих договорів, подружжя мають право підписувати спадкові договори. Особливість укладення спадкового договору за участю подружжя або одного з них залежить від того, що подружжя є предметом майнових відносин, включаючи майнові права залежно як від загальних цивілізаційних принципів, так і від особливих умов, Факт її перебування. Шлюб. При цьому вони розрізняють внутрішні відносини, що виникають лише між подружжям, і зовнішні відносини, що виникають за участю подружжя та інших. У першому випадку в цих відносинах переважають норми сімейного права, а в другому - норми цивільного права.

Стаття 64 Сімейного кодексу України надає подружжю право на укладання між собою всіх договорів, які не заборонені законом, як щодо майна, котре є їхньою особистою приватною власністю, так і щодо майна, яке є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя [5, с. 9].

З вищесказаного можна зробити висновок, що при укладанні спадкового договору за участю подружжя можна виділити декілька видів процедур укладення. Якщо договір укладений обома сторонами, вони можуть передбачити, що якщо одна сторона помирає, майно передається другій

стороні; якщо інша сторона помирає, його майно передається покупцеві за договором. Навіть якщо предмет договору є спільною власністю обох з подружжя, згоди не потрібно, оскільки обидва подружжя є сторонами договору. Якщо договір укладається подружжям, а предмет є спільною власністю, для доведення договору знадобиться згода іншої сторони. Якщо спадковий договір укладає один з подружжя, а об'єкт у договорі є їхньою особистою власністю, згода нотаріуса не потрібна, і в цьому випадку кожен з подружжя має можливість укласти окремий Договір, покупець та умови договору визначаються на власний розсуд.

Істотною новелою у регулюванні майнових правовідносин подружжя є можливість укладання подружжям заповіту стосовно належного їм майна на праві спільної сумісної власності (ст. 1243 ЦК). На такий заповіт розповсюджуються всі правила відносно форми заповіту та порядку його посвідчення, що передбачені ЦК України [6, с. 80].

У разі складання заповіту, право спадкування перейде до того, хто пережив іншого з подружжя. Якщо подружжя помирає, право на спадщину успадковується особою, зазначеною у заповіті подружжям. Кожен з подружжя має право вийти зі спільної волі у будь-який час. При цьому такі відмови робляться відповідно до всіх правил відхилення заповітів і нотаріально посвідчуються. Оскільки право на відмову - це право за життя обох подружжя, після смерті однієї із сторін інша сторона не має права скасовувати чи змінювати заповіт. Після смерті одного з подружжя нотаріус накладає заборону на відчуження майна, зазначеного у заповіті, що робить неможливим розпорядитися майном.

Разом з тим, особливого значення останнім часом набуває саме шлюбний договір. Цивілістична суть сімейних відносин зумовила розширення можливостей їхнього регулювання безпосередньо самими учасниками - Сімейний кодекс акцентує увагу саме на договірному регулюванні таких правовідносин (ч. 2 ст. 7 СК).

Інститут шлюбного договору, який вже дуже давно існував і успішно застосовувався у країнах Західної Європи та США, з'явився у нашому законодавстві більш ніж десять років тому, коли 23 червня 1992 року Верховна Рада України прийняла Закон «Пронесення змін і доповнень до Кодексу про шлюб і сім'ю України», згідно з яким Кодекс було доповнено статтею, що передбачала можливість укладення шлюбного контракту між особами, які вступають у шлюб.

Колізії, які можуть виникнути при вступі до шлюбу, при його розриві або смерті одного з партнерів, було прийнято обговорювати наперед вже досить давно.

Незважаючи на те, що Сімейний кодекс, як і Кодекс про шлюб та сім'ю, не дає визначення «шлюбного договору», то його можна визначити шляхом аналізу норм, які його регулюють. Найвдалішим можна визначити визначення шлюбного договору, яке дала і І. В. Жилінкова [7, с. 108].

Шлюбний договір може розглядатися, як «згода осіб, які беруть шлюб або перебувають у шлюбі, якою встановлюються майнові права і обов'язки подружжя в шлюбі та у разі його розірвання».

Укладення шлюбного контракту - це можливість передбачення, уникнення непотрібних та небажаних конфліктних ситуацій і суперечок, а також, певною мірою, гарантія від укладення шлюбів по розрахунку фіктивних шлюбів [8, с. 40].

Шлюбний договір, як і усі інші угоди, не повинен обмежувати правоздатність та дієздатність осіб, що його укладають. Це означає, що шлюбний договір не може мати положення, які обмежують право однієї із сторін на працю, вибір професії, отримання освіти, свободу переміщення та інші права передбачені Конституцією України та іншими законодавчими актами і які входять до змісту правоздатності.

Шлюбним договором з цього приводу не може бути обмежена свобода заповіту, тобто не можна зобов'язати одного з подружжя заповісти належне йому майно особі (або декільком особам), на яку вкаже інший з подружжя,

так як в цьому разі буде мати місце обмеження дієздатності одного з подружжя [9, с. 259].

Сімейним кодексом України передбачено, що шлюбним договором регулюються лише майнові відносини між подружжям, визначаються їхні майнові права та обов'язки, а також майнові права і обов'язки подружжя як батьків. При цьому шлюбний договір не може регулювати особисті відносини подружжя, а також особисті відносини між ними та дітьми [10, с. 298].

Важливою умовою шлюбного договору є те, що його положення не повинні зменшувати обсягу прав дитини, встановлених СК України, а також ставити одного з подружжя у надзвичайно не вигідне для нього матеріальне становище.

Найважливішою особливістю шлюбного договору є те, що він може визначати майнові права та обов'язки подружжя таким чином, який відрізняється від передбаченого загальними нормами сімейного права. Зокрема, можна визначити, що певні властивості, які належать одному з подружжя до шлюбу або були отримані в якості подарунків під час шлюбу, стають їх сумісними властивостями; розмір частки власності на майно, яка має бути отримана під час шлюбу, може бути визначений подружжям; Може забезпечити умови відокремлення спільного майна та порядок погашення боргу кожного з подружжя за рахунок загального або окремого майна. Шлюбний договір може також містити положення про нерозповсюдження на майно, придбане подружжям, загальні положення про спільну власність, і тоді майно буде розглядатися як їх відповідна спільна власність або особиста приватна власність.

У шлюбному договорі сторони можуть передбачити використання належного їм обом або одному з них майно для забезпечення потреб їхніх дітей, а також інших осіб. Чоловік може у шлюбному договорі зобов'язати дружину ощадливо ставитись до сімейного бюджету, здійснювати облік проведених витрат на певну суму та інформувати його про ці витрати.

Дружина може зобов'язати чоловіка забезпечити проживання своєї сім'ї у окремій квартирі чи будинку, окремо від його батьків.

На практиці, однак шлюбний договір перш за все не використовувався для регулювання співжиття та використання майна, а використовувався у разі припинення шлюбу. Тому немає сумнівів, що в шлюбному договорі може бути визначений можливий порядок поділу майна, в тому числі і порядок поділу майна після розірвання шлюбу. У цьому випадку розлучення може уникнути тривалих позовів про розподіл майна, що, швидше за все, підтримує хороші відносини після розлучення.

Слід виділити питання визначення у шлюбному договорі порядку користування житлом. Статтею 59 СК визначено, що той з подружжя, хто є власником майна, визначає режим володіння та користування ним з урахуванням інтересів сім'ї, насамперед дітей. При розпорядженні своїм майном дружина, чоловік зобов'язані враховувати інтереси дитини, інших членів сім'ї, які відповідно до закону мають право користування ним.

Водночас, відповідно до ч. 4 ст. 156 Житлового кодексу УРСР, припинення сімейних відносин з власником будинку (квартири) не позбавляє його дружину права користування займаним приміщенням [11, с. 74].

У разі відсутності угоди між власником будинку (квартири) і колишні члени його сім'ї про безплатне користування жилим приміщенням до цих відносин застосовуються правила, встановлені ст. 162 ЖК, відповідно до якої плата за користування жилим приміщенням в будинку (квартирі), що належить громадянину на праві приватної власності, встановлюється угодою сторін. Плата за комунальні послуги береться, крім квартирної плати, за затвердженими в установленому порядку тарифами.

Однак, коли шлюбний договір укладений, сторони можуть включити до договору: положення про порядок використання одного з будинків, що належать стороні, у приватній власності; відокремити місце проживання та звільнити його особі, яка перебуває у ньому заміжжю та пов'язаній із шлюбом. ; Життя у вітальні з родичами чужих подружжя тощо.

У шлюбному договорі люди можуть вирішити для себе право на утримання, незалежно від їх працездатності, чи потрібна їм фінансова допомога, умови оплати, сума та умови. Якщо один із подружжя не виконає своїх зобов'язань за договором, він може сплатити йому плату за аліменти на підставі листа нотаріуса з примусового виконання. Шлюбний договір також може передбачати можливість припинення права на утримання подружжя у зв'язку з майновою (грошовою) компенсацією.

Тому подружжя або особа, яка бажає одружитися, можуть включати будь-яку умову в правову систему власності, не порушуючи соціально-моральних принципів.

Шлюбний договір - це не обов'язок, а спільна воля до прийняття рішень осіб, які вирішують своє сімейне життя самостійно. Основна мета шлюбного договору - визначення правової системи майнових та інших майнових відносин пари під час розлучення під час шлюбу. [12, с. 32].

Сімейний кодекс значно змінює суб'єктний склад шлюбного договору. По-перше, цей договір може бути укладено не будь-якими особами, які збираються взяти в майбутньому шлюб, а лише тими, які подали заяву про реєстрацію шлюбу до органів РАЦС. Це правило тягне за собою деякі наслідки процедурного характеру, які вже відзначені у літературі. Так, з надбанням чинності СК нотаріусам при реєстрації шлюбного договору необхідно буде перевіряти наявність поданої сторонами до РАЦС заяви. По-друге, сторонами шлюбного договору вперше названі особи, які вже зареєстрували шлюб, тобто подружжя. У зв'язку з цим, варто погодитися з позицією І. В. Жилінкової, що поширення права на укладення шлюбного договору на подружжя є цілком необхідним і давно назрілим кроком [13, с. 124].

Щодо набрання чинності договором, то ст. 95 СК визначає, що у тому разі, коли шлюбний договір укладено до реєстрації шлюбу, він набирає чинності у день реєстрації шлюбу. Якщо ж шлюбний договір укладено

подружжям, то він набирає чинності у день його нотаріального посвідчення, про що має бути зазначено у тексті договору [14, с. 85].

Сторони можуть включити до свого тексту положення, що стосуються зміни процедури та загальних умов всього шлюбного договору або строку окремих прав та обов'язків, а також можуть встановлювати умови договору або окремі умови після припинення шлюбу [15, с. 43].

Проте, на жаль, в Україні укладалося дуже мало шлюбних контрактів з багатьох причин, перш за все психологічних, напередодні весілля не виникало бажання визначати «економічні відносини в сім'ї».

Небажання укласти шлюбний договір можна пояснити ще й тим, що раніше це можна було зробити виключно до реєстрації шлюбу. Якщо ж, проживши разом декілька років, подружжя і шкодувало про те, що шлюбного контракту немає, то вже не було можливості його укласти. Можна сподіватися, що надання подружжю можливості укласти шлюбний договір і після реєстрації шлюбу матиме позитивні наслідки та сприятиме зростанню кількості шлюбних договорів в Україні, адже введення його у вітчизняне законодавство є прогресивним моментом у регулюванні майнових правовідносин подружжя [16, с. 90-93].

Тому майнові відносини між подружжям регулюються правилами відносин між подружжям, які виникають внаслідок здійснення прав та обов'язків, пов'язаних з їх майном. З сказаного також видно, що майнові відносини між чоловіком і дружиною складаються з об'єкта, об'єкта та змісту правовідносин.

1.2 Класифікація договорів подружжя

Згідно законодавства у сфері сімейних правовідносин дружина та чоловік мають право на укладення між собою усіх договорів, які не заборонені законом як щодо майна, що є їхньою особистою приватною власністю, так і щодо майна, яке є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя. Договір про відчуження одним із подружжя на користь другого з подружжя своєї частки у праві спільної сумісної власності подружжя може бути укладений без виділу цієї частки.

Договори подружжя набувають все більшого поширення в системі регуляторів сімейних відносин, їх аналізу присвячені спеціальні наукові дослідження.

До майнових договорів подружжя, що знайшли своє безпосереднє закріплення в законодавстві, належать [17]:

- 1) договори дружини та чоловіка щодо їхнього майна;
- 2) договори дружини та чоловіка про надання взаємного утримання;
- 3) договори про утримання дітей.

До договорів щодо майна дружини та чоловіка можуть бути віднесені: договір про відчуження одним із подружжя на користь другого з подружжя своєї частки у праві спільної сумісної власності без виділу цієї частки (ч. 2 ст. 64 СК України); договір про визначення порядку користування майном (ст. 66 СК України); договір про поділ майна дружини та чоловіка (ст. ст. 69, 70 СК України); договір про виділ нерухомого майна дружини або чоловіка зі складу усього майна подружжя (ч. 2 ст. 69 СК України).

До договорів подружжя про надання утримання належать наступні види поіменованих договорів: договір про надання утримання (ст. 78 СК України); договір про припинення права на утримання взамін набуття права власності на нерухоме майно або одержання одноразової грошової виплати (ст. 89 СК України). Договір довічного утримання за участю дружини та

чоловіка (ст. 747 ЦК України). Схожі риси має також спадковий договір за участю подружжя (ст. 1306 ЦК України).

Окрему групу складають договори про утримання дитини. Зазвичай такі договори укладають особи, які перебувають або перебували у шлюбі. До цієї групи можна віднести: договір про забезпечення умов проживання дитини тим з батьків, хто буде проживати окремо від дитини після розірвання шлюбу (ч. 1 ст. 109 СК України); договір дружини та чоловіка про розмір аліментів на дітей після розірвання шлюбу (ч. 2 ст. 109 СК України); договір про сплату аліментів на дитину (ст. 189 СК України); договір про припинення права на аліменти на дитину у зв'язку із набуттям права власності на нерухоме майно (ст. 190 СК України).

ВИСНОВКИ ДО 1 РОЗДІЛУ

Кожна галузь права має певну структуру, і його розвиток є одним із показників рівня технічного та правового розвитку кафедри. Договір - одна з найдавніших і найвідоміших правових систем, що найчастіше використовується в цивільному праві. У сімейному праві склад договору має свої особливості, які заздалегідь визначаються характеристиками сімейних правовідносин, що характеризується рівним характером учасників та фізичних осіб, що унеможливорює передачу прав та обов'язків іншим людям та сімейним правом Суб'єкт правовідносин також не може відповідати таким вимогам: спричинені сімейними правовідносинами, позовна давність не застосовується, за винятком випадків, передбачених законодавством.

Сімейно-правові договори належать до договорів приватного права, адже вони є типовими для відносин, які у цілому базуються на засадах рівності сторін, їх вільному волевиявленні та майновій самостійності. Ознакою, яка характерна для галузей приватного права, є те, що кожна галузь має свій інструмент диспозитивного методу регулювання, зокрема, цивільне право – цивільно-правовий договір, сімейне право – сімейний договір, трудове право – трудовий договір.

Сімейно-правовими вважають договори, що укладаються фізичними особами і спрямовані на встановлення, зміну або припинення сімейних прав та обов'язків.

Основна конструкція договору закріплена в Цивільному кодексі України, а конструкції договорів, закріплені в інших нормативних актах (Кодексі законів про працю України, Кодексі адміністративного судочинства України, Сімейному кодексі України та ін.), повинні відображати основні структурні елементи даної конструкції. Конструкція договору складається з наступних елементів: суб'єктний склад договору, його умови (предмет, строк), права та обов'язки сторін, форма договору. Суб'єктами сімейно-правових договорів є подружжя, батьки дитини, батьки та діти, інші члени

сім'ї та родичі, відносини між якими регулює СК України (ч. 1 ст. 9 СК України), а також особи, які проживають однією сім'єю, або родичі за походженням, відносини яких не врегульовані СК України (ч. 2 ст. 9 СК України).

Науковим методом вивчення сімейних договорів є його класифікація. По-перше, як і інші договори, сімейні угоди можна поділити на договори та зобов'язання. Крім того, використовуючи класифікаційну основу в науці, ми зможемо класифікувати всю договірну поведінку на майнові договори та немайнові договори та змішані договори відповідно до характеру відносин, зазначених у договорі. Майнові угоди включають шлюбні договори, угоди про розлучення шлюбу, угоди про виплату аліментів та угоди між сурогатними матерями та тими, хто користується репродуктивною технологією. Змішане проживання має включати угоду про передачу прийомної дитини. Тому решта договорів: договір про проживання та договір про проживання дитини, який визначає порядок спілкування дитини з батьком, який проживає один, у зв'язку з немайновим договором. Що стосується договірних зобов'язань, класифікації можна запропонувати виходячи з напряму правового результату та предмету учасників. З першої викладеної причини система контрактів може бути виражена як: шлюбний договір; угода про здійснення батьківських прав; угода про утримання під вартою; домовленість про догляд за дітьми; регуляторні відносини у застосуванні репродуктивної технології. Всі договори на основі другого договору можна розділити на договори між подружжям; договори між батьками та дітьми; договори між батьками; договори між іншими членами сім'ї; договори між членами сім'ї та інші.

Крім того, сімейні угоди, класифіковані відповідно до цивільного законодавства, можна розділити на істинні та узгоджені, умовні та безумовні, постійні та невизначені тощо. У системі сімейних договорів більшість людей також заслуговують на довіру, що можна назвати довіреною сімейною угодою, а враховуючи санкції за порушення сімейного договору, сімейний

договір можна розділити на закон (за порушення державних примусових заходів) та (Жодних національних заходів не передбачено).

Класифікація сімейних договорів може бути проведена і за іншими критеріями, що ще раз підтверджує наявність їхньої самостійності та можливості досить великої сфери застосування.

РОЗДІЛ 2.

ДОГОВОРИ ПОДРУЖЖЯ ЩОДО НАЛЕЖНОГО ЇМ МАЙНА

2.1 Майно як об'єкт договорів подружжя

Сімейне право України закріплює принцип спільності майна подружжя, який означає об'єднання майна чоловіка і жінки (повністю або в певній частині) в єдину майнову масу та встановлення ряду спеціальних правил щодо його володіння, користування та розпорядження.

Як правило, все майно, придбане парою під час шлюбу, є власністю, сумісною з парою. Не має значення, хто купує речі, кого називають (чоловік чи дружина) або хто заробляє гроші від свого подружжя, щоб придбати майно. Вважається, що все, набуте в шлюбі, крім особистого користування, має бути у спільній власності подружжя.

Режим спільності майна подружжя означає, що:

- майно, набуте подружжям за час шлюбу, вважається спільним, якщо інше не встановлено договором сторін або законом;
- дружина та чоловік мають рівні права відносно майна, що належить їм на праві спільної сумісної власності;
- майно належить подружжю без визначення часток кожного з них у праві власності;
- права подружжя на майно визнаються рівними незалежно від того, що один з них не мав з поважної причини (навчання, ведення домашнього господарства, догляд за дітьми, хвороба тощо) самостійного заробітку (доходу);
- до того часу, поки не буде доведено протилежне, вважається, що кожен з подружжя при розпорядженні спільним майном діє в інтересах подружжя.

Майно, придбане подружжям під час шлюбу, належить до спільної власності подружжя та подружжя, незалежно від того, що один з них не має самостійних доходів (доходів) з законних причин (освіта, ведення господарства, батьківство, хвороби тощо).

Ці положення законодавчо закріплюють норми суду про те, що подружжя не працюють на виробництві, працюють у сім'ї та не мають доходу, але подружжя, яке керує сім'єю чи піклується про дітей, створює в сім'ї затишок, який еквівалентний роботі подружжя на роботі, Сім'я приносить дохід, тому що він отримує оплату за свою роботу.

Подружжя у власність набувають співвладання одночасно, коли вони одружуються. Якщо отримання права власності вимагає реєстрації або придбання самореєстрації, зареєстровано лише одного з подружжя (наприклад, багатоквартирний будинок, дачний будинок, автомобіль, трактор, комбайн, гвинтівку тощо) або придбано майно. Це не означає, що право власності на майно виникає лише у цієї особи: той факт, що реєстрація, де це доречно, свідчить лише про те, що передача права власності від одного власника до іншого не означає, що набувач є єдиним власником.

Таким же чином вирішується правова доля майна, отриманого для обох подружжя (наприклад, позика кредитній установі, спрямована на отримання застави під обов'язковим підписом другого з подружжя; будівництво або ремонт багатоквартирних будинків, купівля ВРХ, машини тощо).

Частиною 2 статті 60 СК України передбачено, що кожна річ, набута за час шлюбу, крім речей індивідуального користування, є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя. З цього випливає, що у разі незгоди одного з подружжя і звернення до суду з вимогою про визнання за ним права особистої власності на певну річ, на ньому лежатиме тягар доказу протилежного.

Презумпцію спільності майна можуть спростувати докази про:

- 1) придбання речі до шлюбу;
- 2) придбання речі на кошти, які належали позивачеві особисто (подарунок батьків, одержання відшкодування за моральну шкоду тощо);
- 3) придбання речі за рахунок коштів, одержаних від продажу особистого майна;

4) придбання речі в період окремого проживання за власні кошти. Тому не варто поспішати викидати документи, які засвідчують час придбання речі, а також правову та фінансову основу для її придбання.

Об'єкти права спільної сумісної власності визначаються статтею 61 Сімейного кодексу України наступним чином:

1. Об'єктом права спільної сумісної власності подружжя може бути будь-яке майно, за винятком виключеного з цивільного обороту.
2. Об'єктом права спільної сумісної власності є заробітна плата, пенсія, стипендія, інші доходи, одержані одним із подружжя.
3. Якщо одним із подружжя укладено договір в інтересах сім'ї, то гроші, інше майно, в тому числі гонорар, виграш, які були одержані за цим договором, є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя.
4. Речі для професійних занять (музичні інструменти, оргтехніка, лікарське обладнання тощо), придбані за час шлюбу для одного з подружжя, є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя. Надзвичайно важливим є питання, чи можуть бути віднесені до складу спільного майна подружжя борги.

Враховуючи наведену редакцію ч. 1 ст. 190 ЦК, яка зараховує до поняття «майно» майнові права та обов'язки, що належать суб'єкту правовідносин, можна було б зробити позитивний висновок на користь даного твердження. Разом з тим ні СК, ні інші законодавчі акти не дають підстави для висновку про загальність правила щодо включення до складу спільного майна подружжя боргів.

Так, згідно ч. 2 ст. 52 ЦК фізична особа - підприємець, яка перебуває у шлюбі, відповідає за зобов'язаннями, пов'язаними з підприємницькою діяльністю, усім своїм особистим майном і часткою у праві спільної сумісної власності подружжя, яка належатиме їй при поділі цього майна.

Заборгованість, що виникає внаслідок шлюбу, може розглядатися як частина спільної сумісної власності лише тоді, коли сторони зобов'язання

домовилися з обома сторонами (тобто обидві сторони домовились або уклали договір хоча б з однією із сторін). На благо родини.

До об'єктів права спільної сумісної власності подружжя відносять заробітну плату, пенсію, стипендію та інші доходи, одержані одним з подружжя. Зазначені суми належать до спільної сумісної власності подружжя, якщо вони:

- 1) внесені до сімейного бюджету; або
- 2) внесені на особистий рахунок одного з подружжя у банківську (кредитну) установу.

Зважаючи на те, що грошові кошти в більшості випадків є основою сімейного багатства, нові закони, спрямовані на зміцнення загальної та спільної системи власності, що застосовуються у всіх ситуаціях, слід вважати відповідними.

Слід зазначити, що в правилах є певні суперечності, що визначають правову долю подружжя.

В той час як ч. 2 ст. 61 СК однозначно відносить відповідні грошові суми або доходи, одержані в іншій формі, до числа об'єктів спільної сумісної власності подружжя, ст. 58 СК передбачає виникнення права власності одного з подружжя на плоди, приплід або дохід (дивіденди), одержані від речі, за умови, що дана річ належить йому або їй особисто.

Пропорції цих специфікацій слід вважати наступним чином. Якщо сільськогосподарська продукція, фрукти та виручка однієї сторони за рахунок його майна, це майно також є об'єктом його особистої власності.

Якщо продукція, плоди та доходи були одержані за рахунок спільного сумісного майна, вони, відповідно, стають об'єктом спільної сумісної власності подружжя.

Разом з тим, якщо доходи були одержані одним з подружжя хоча і на основі особистого майна, але буде встановлено, що другий з подружжя брав участь в управлінні цим майном або у догляді за ним, за рішенням суду

згідно ч. 2 ст. 62 СК дохід (приплід, дивіденди) може бути визнаний об'єктом права спільної сумісної власності подружжя.

Об'єктами, в яких подружжя поділяють право власності, визнається майно, включаючи грошові кошти, отримані за договором, підписаним одним із подружжя на благо сім'ї. Відповідно до договору, підписаного подружжям за згодою іншої сторони, це може бути не тільки придбання майна, а й породження майнових зобов'язань (наприклад, укладення кредитного договору, розстрочка).

Оскільки в такому випадку майно визнається об'єктом спільної сумісної власності подружжя і дане майно використане в інтересах сім'ї (ч. 4 ст. 65 СК), другий з подружжя також *de jure* стає стороною за даним договором, до якої може бути заявлена вимога кредитора про його виконання.

Правовий режим коштів, зазначених у ч. 3 ст. 61 СК, не слід ототожнювати з преміями та винагородами, отриманими одним з подружжя за особисті заслуги, які належать до особистого майна кожного з подружжя. До складу спільної сумісної власності входять також речі професійних занять, придбані для одного з подружжя під час шлюбу.

Пропозиції включають не тільки те, що чоловік / подружжя використовує у своїй професійній діяльності, але й майно, яке дружина використовує для забезпечення своїх особистих уподобань, захоплень, хобі тощо. Класифікація спільної власності повинна враховувати тестування майна професійного подружжя за одним із занять.

Згідно ч. 3 ст. 71 СК речі для професійних занять присуджуються тому з подружжя, хто використовував їх у своїй професійній діяльності. Вартість цих речей враховується при присудженні іншого майна другому з подружжя. Не може бути об'єктом спільної сумісної власності подружжя майно, виключене з цивільного обороту. Так, наприклад, Постанова Верховної Ради України від 17 червня 1992р. «Про право власності на окремі види майна»

визначає, що до видів майна, що не може перебувати у власності громадян належить:

зброя, боєприпаси (крім мисливської і пневматичної зброї, зазначеної в додатку №2, і боєприпасів до неї, а також спортивної зброї і боєприпасів до неї, що придбаваються громадськими об'єднаннями з дозволу органів внутрішніх справ), бойова і спеціальна і бойова техніка, ракетно-космічні комплекси; вибухові речовини й засоби вибуху.

Усі види ракетного палива, а також спеціальні матеріали та обладнання, що використовуються для виробництва; боротьба з токсичними речовинами; наркотичні, психічні, сильнодіючі токсичні препарати (крім лікарських засобів, що відпускаються за рецептом); ; Ударне обладнання та спеціальні інструменти, що застосовуються правоохоронними органами, за винятком боєприпасів, що містять сльози та подразнюючі речовини, що містять пістолети та револьвери та патрони. Обоє подружжя слід вважати власниками будинку чи іншого майна.

Сенс права спільної сумісної власності полягає у тому, що частки співвласників не виділені, а тому кожен з них має рівне право на володіння, користування та розпорядження майном.

Подружжя користуються рівними можливостями здійснення спільної та спільної власності, незалежно від того, що зарплата подружжя вища або подружжя все ще навчається чи не працює. Подружжя не здійснює спільної сумісної власності та не припиняє своїх шлюбних майнових прав. Закон дозволяє подружжю встановлювати спеціальні процедури здійснення спільної власності. Так, дружина може надати чоловікові довіреність розпоряджатися всім спільним майном шляхом проведення операцій, які потребують нотаріального посвідчення та / або державної реєстрації. Дружина та чоловік як фізичні особи мають право здійснювати свою громадянську поведінку, укладаючи всі договори, не заборонені законодавством, включаючи договори купівлі-продажу, подарунки, довічне утримання (підтримку) та спадкові договори.

Предметом договору між подружжям можуть бути речі, що належать на праві особистої власності кожному з них, а також речі, які є їхньою спільною сумісною власністю. Це значить, що чоловік, наприклад, може подарувати дружині перстень, придбаний на його заробітну плату, чи передати їй свою частку у праві спільної сумісної власності на автомобіль.

У частині другій статті 64 СК сформульована норма, яка істотно спрощує і полегшує укладення між дружиною та чоловіком договорів, пов'язаних з відчуженням одним із подружжя на користь другого своєї частки у праві спільної сумісної власності, насамперед щодо нерухомості.

Завдяки цій правовій новелі їм уже не доведеться попередньо здійснювати процедуру виділу своєї частки та оформлення права власності на неї. Відповідно до частини другої статті 64 СК подружжя (а також ті, шлюб між ким розірвано) мають право добровільно визначити частки кожного з них і тут же укласти договір щодо розпоряджання цими частками. Стаття 65 СК стосується договорів, які подружжя або один з них укладає з іншими особами щодо майна, яке їм належить на праві спільної сумісної власності. Укладення дружиною та чоловіком договорів з іншими особами щодо майна, яке є особистою власністю кожного з них, регулюється Цивільним кодексом України. Договори з іншими особами щодо майна, яке є спільною сумісною власністю подружжя, мають укладатися за їхньою спільною згодою. У частині другій статті 65 СК сформульована правова презумпція, відповідно до якої вважається, що один з подружжя, укладаючи договір щодо спільного майна, діє зі згоди другого з подружжя. Наявність такої згоди може бути оспорена дружиною чи чоловіком лише щодо договорів, які виходять за межі дрібного побутового договору. Особливості дрібного побутового договору визначені Цивільним кодексом України. Ними є невисока вартість предмета договору, спрямованість договору на задоволення побутових потреб особи. Оспорення дрібного побутового договору у зв'язку з відсутністю згоди другого з подружжя на його укладення Сімейний кодекс не допускає.

Норма частини другої статті 65 СК стимулює покупця під страхом визнання договору недійсним до обачності. У випадках, визначених у частині третій статті 65 СК, згода на укладення договору має бути письмовою. При відчуженні цінного майна (виробів з дорогоцінних металів чи каміння, антикваріату, дорогого посуду, картин, меблів тощо), не варто сприймати присутність другого з подружжя при укладенні договору як акт його згоди. Така згода на укладання договору не може засвідчуватися мовчанням, вона має бути письмовою. Стосовно договорів, які потребують нотаріального посвідчення і державної реєстрації, згода другого з подружжя на їх укладання має бути нотаріально посвідчена.

Тобто, якщо один із подружжя передає автомобіль, будинок або земельну ділянку, які перебувають у спільній власності, письмова згода другого з подружжя повинна бути завірена нотаріально. Це правило запобіжить багаторазовий продаж автомобілів без згоди подружжя. Згода другого з подружжя також необхідна, якщо другий з подружжя видається особі, яка зареєструвала автомобіль, довіреність цього другого з подружжя або так звана загальна довіреність з правом продажу автомобіля. Наприклад, якщо договірна дружина без згоди чоловіка, остання має право звернутися до судів за визнанням часткової недійсності угоди або передачею прав покупця.

Коли особа протистоїть лише передачі своїх акцій, вона також може заявити, що договір є частково недійсним. Якщо особа зазвичай заперечує проти передачі майна іншій особі, яка вимагає пріоритету при купівлі, вона повинна стверджувати, що його договір про пай є недійсним, а частка другої сторони вимагає передачі прав покупця.

На ці вимоги поширюється позовна давність, встановлена Цивільним кодексом України. Норма частини четвертої статті 65 СК охороняє одного з подружжя від недобросовісності з боку своєї дружини чи чоловіка. Вона була зумовлена непоодинокими випадками, коли вимога, заснована на договорі, який уклав один із подружжя, безпідставно пред'являлася і до другого з подружжя. Якщо у власності подружжя є річ, якою вони обоє одночасно

користуватися не можуть (комп'ютер, автомобіль, музичний інструмент), дружина і чоловік можуть домовитися про режим користування нею. Норма частини першої статті 66 СК є своєрідною підказкою дружині та чоловікові щодо того, як діяти, щоб не порушити сімейної злагоди. Потреба застосування частини другої статті 66 СК зумовлена здебільшого ускладненням особистих стосунків між дружиною та чоловіком. Встановлення порядку (режиму) користування кожним з них спільною квартирою, будинком, дачею, іншою будівлею — це по суті переддень поділу цього майна. Подружжя може, наприклад, домовитися про те, що перший поверх будинку займе дружина, а чоловік користуватиметься другим поверхом. Якщо такий договір укладено усно, він може бути взятий до уваги судом в майбутньому у разі поділу будинку.

Якщо такий договір укладений у письмовій формі та засвідчений нотаріусом, у разі смерті померлого (наприклад, дружини), доки частка кожного з подружжя дорівнює, об'єктом спадкування буде другий поверх будинку. Доказ нотаріуса про те, що договір про порядок користування нерухомістю може бути змінений за згодою подружжя або за рішенням суду.

Майно, де чоловік і дружина спільно володіють спільним майном, поділяється за типом. Якщо подружжя не згодні з процедурою поділу майна, спір може бути вирішений судом. При цьому суд враховував інтереси дружин, чоловіків, дітей та інші дуже важливі ситуації. Якщо подружжя не погодиться інакше, подружжю будуть присуджені нерозлучні речі. Нагороджуйте професійні предмети за предмети, які використовуються у професійній діяльності. Ці витрати слід враховувати при наданні іншого майна другому з подружжя.

Присудження одному з подружжя грошової компенсації замість його частки у праві спільної сумісної власності на майно, зокрема на житловий будинок, квартиру, земельну ділянку, допускається лише за його згодою, крім випадків, передбачених Цивільним кодексом України. Присудження одному з подружжя грошової компенсації можливе за умови попереднього

внесення другим із подружжя відповідної грошової суми на депозитний рахунок суду.

2.2. Договори про встановлення та зміну правового режиму майна подружжя та про визначення порядку користування майном

Нерідко у подружжя під час перебування у шлюбі виникає потреба здійснити певні юридичні дії щодо майна, що є у них в наявності (набуте до укладення шлюбу або під час шлюбу) та має певний правовий режим (належить до числа спільного або роздільного майна).

Подружжю часто потрібно змінювати правову систему власності: визнання спільної спільної власності, загальної спільної власності тощо. Розділити, відокремити частки від загальної власності, визначити порядок використання тощо. Більшість цих відносин можна врегулювати за допомогою договорів. З цією метою чинним сімейним законодавством України передбачено деякі угоди про власність шлюбу. Однак на практиці учасники сімейних відносин часто не повідомляються про своє право підписувати відповідний договір, що врешті-решт призводить до необхідності вирішення спірних сімейних питань у суді.

І, на жаль, не завжди вдається захистити порушені майнові та/або особисті немайнові права учасників судового процесу. До того ж аналіз наявної судової практики дає підстави зазначити, що основну категорію судових справ у сфері договірного регулювання майнових відносин подружжя складають спори щодо порушення порядку укладення сімейно-правових договорів, їх зміни та розірвання, а також визнання недійсними. Така ситуація пов'язана, в першу чергу, із тим, що відповідні майнові договори подружжя здебільшого лише поіменовані в чинному СК України.

Детальна законодавча регламентація відсутня, а наявних теоретичних досліджень, на жаль, недостатньо, щоб заповнити існуючий законодавчий вакуум. У єдиній кандидатській дисертації з аналізованої тематики В. К.

Антошкіної «Договірне регулювання відносин подружжя» (Харків, 2006) розглянуті лише деякі аспекти відповідних майнових договорів подружжя в сімейному праві України, а за останні майже десять років з моменту її захисту відбулися значні зміни у правозастосуванні норм СК України на практиці. Усе вищесказане зумовлює потребу системного підходу у дослідженні майнових договорів подружжя в сімейному праві України, їх класифікації, визначення правової природи та характерних ознак, суб'єктного складу, поняття та змісту. Правовий режим спільності майна подружжя, закріплений у чинному СК України, передбачає певну координацію дій подружжя. Інструментом такої координації в сімейному праві України служать договори про визначення правового режиму подружнього майна. Усі майнові договори, включені в цю групу, можуть стосуватися його поділу (виділу частки), передачі від одного подружжя іншому або визначення порядку користування майном.

До поіменованих договорів подружжя щодо їхнього майна належать такі їх види:

- договір про поділ майна подружжя (ст. 69 СК України);
- договір про виділ майна (частки) одного з подружжя зі складу всього майна подружжя (ч. 2 ст. 69 СК України);
- договір про відчуження одним із подружжя на користь другого подружжя частки у праві спільної власності без виділу цієї частки (ч. 2 ст. 64 СК України);
- договір про визначення порядку користування майном (ст. 66 СК України).

Характерним для цієї групи договорів є те, що їх предметом виступає майно, що є в наявності на момент укладення подружжям договору. Це майно вже має певний правовий режим (належить до числа спільного або роздільного). У зв'язку з цим метою договору подружжя є зміна такого режиму (визнання роздільного майна спільним, спільного роздільним і т. д.).

Сюди ж включаються і договори про встановлення порядку користування майном подружжя. Ці угоди хоча й не змінюють правового

режиму майна, проте спрямовані на встановлення певного порядку та особливостей його використання.

У зв'язку з наведеним практичне значення має класифікація договорів стосовно подружнього майна, відповідно до якої виокремлюються:

- а) договори, спрямовані на встановлення та зміну правового режиму майна подружжя (про поділ майна, про виділ частки одного з подружжя зі складу всього майна, про відчуження одним із членів подружжя на користь іншого своєї частки у праві спільної сумісної власності без виділу цієї частки);
- б) договори, що визначають порядок користування майном (спільним та/або роздільним).

У подружжя, що перебуває у шлюбі, нерідко виникає потреба виділити частину майна у власність чоловіка чи дружини або здійснити поділ усього подружнього майна (для ведення бізнесу, з метою передачі частини подружнього майна у заставу, іпотеку тощо).

Ці майнові маніпуляції можуть відбуватися або під час перебування чоловіка та дружини у шлюбі, або після припинення шлюбу, включаючи укладення угоди про відокремлення подружнього спільного майна або домовленості про розподіл частини майна одного з подружжя від усієї власності. Серед контрактів, що належать до цієї категорії, найважливішим є договір про розподіл майна подружжя, який є найпоширенішим у контрактній практиці подружжя в Україні.

Як слушно зазначає В.Ф. Маслов, поділ спільного майна подружжя – це один зі способів припинення права спільної сумісної власності подружжя на вимогу одного або обох із подружжя. Сутність поділу полягає в тому, що спільне майно розподіляється між подружжям, у результаті чого спільна власність припиняється і кожен із членів подружжя стає власником частки, яка виділяється [18, с. 28].

Нормативне визначення договору про поділ майна подружжя у законодавстві відсутнє. В юридичній літературі наводяться такі визначення, які розкривають різні його аспекти. Т.О. Ариванюк визначає договір про

поділ спільного майна подружжя як угоду (дії), спрямовану на припинення режиму спільності на майно, нажите громадянами, які перебувають або перебували у шлюбі [19, с. 117].

І. В. Жилінкова вказує: «поділ спільного майна є договором, спрямованим на припинення режиму спільності подружнього майна і встановлення права приватної власності кожного з подружжя стосовно визначених договором речей» [20, с. 77].

К.О. Граве наголошує: «за своєю суттю вказаний правочин буде спільним розпорядженням подружжям своїм спільним майном» [21, с. 60].

Спільна власність та кілька угод про розподіл майна спільної власності є двосторонніми, добровільними та безкоштовними. Сторонами договору є чоловік і дружина, шлюби яких зареєстровані в органах державної влади для реєстрації громадянської поведінки, та особи, які припинили шлюб у порядку, передбаченому законодавством. Домовитись про відокремлення спільного майна можна досягти лише після реєстрації шлюбу, оскільки майно, яке вже є спільною власністю подружжя, може бути відокремлене. Таким чином, угода про відокремлення спільної власності не є такою ж, як шлюбний договір, який встановлює систему власності подружжя, яку вони придбають у майбутньому. Особливістю договору є те, що майбутня власність подружжя, тобто майно, яке не існує на момент укладення договору і належить подружжю лише в майбутньому, не може становити його об'єкт. Сімейне законодавство не визначає спосіб проведення цієї операції.

У ч. 2 ст. 69 СК України міститься застереження про те, що договір про поділ житлового будинку, квартири, іншого нерухомого майна, а також про виділ нерухомого майна дружині, чоловікові зі складу всього майна подружжя має бути нотаріально посвідчений. Це дозволяє розглядати нотаріально посвідчений договір як правовстановлюючий документ, на підставі якого здійснюється реєстрація права власності на об'єкти нерухомості. Правила щодо нотаріального посвідчення вказаного договору

містяться також у пп. 4.4.–4.6 глави 5 розділу 2 наказу Міністерства юстиції України № 296/5 від 22.02.2012 «Про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України». Відсутність нотаріального посвідчення у цьому випадку тягне його недійсність. Водночас СК України не містить спеціальних норм щодо форми договору, предметом якого не є житловий будинок, квартира, інше нерухоме майно.

Цілком логічним виглядає застосування у даному разі загальних правил щодо форми правочину, передбачених ст.ст. 205–208 ЦК України, виходячи з яких подружжя може скористатися як усною, так і письмовою формою. Безумовно, подружжя не позбавляється права здійснити нотаріальне посвідчення договору про поділ спільного майна, навіть якщо в його складі взагалі немає об'єктів нерухомості.

СК України також не визначає умов, які повинні міститися в даному договорі. У правовій літературі по-різному визначається зміст договору подружжя про поділ їхнього майна. Одні автори вважають, що подружжя може здійснити поділ на свій розсуд у повному обсязі [22, с. 33], інші визнають за ними лише право на вибір способу поділу майна [23, с. 98].

На думку К.О. Граве: «якщо спільне майно подружжя ділиться за домовленістю між ними, то подружжя самостійно визначає: порядок поділу, розмір тієї частки у спільному майні, що отримає кожен із подружжя, конкретні речі, які одержить чоловік чи дружина, можливу грошову компенсацію, яку виплатить один із членів подружжя іншому за речі, котрі не можна поділити та які залишає за собою чоловік чи дружина» [24, с. 60].

На думку О.В. Дзери: «вказаний договір повинен включати дві групи умов: щодо часток або пропорцій, в яких здійснюється поділ, та предметний поділ речей, які входять до складу спільного майна» [25, с. 56].

При цьому чоловік і дружина можуть обмежуватися лише розподілом конкретних речей, а не розміром частки, і навпаки. Це пов'язано з тим, що таке розмежування призводить до власності кожного з подружжя [24, с. 426].

На наш погляд, договір про поділ подружнього майна повинен містити умови про:

- а) предметний перелік конкретних речей, інших об'єктів, які входять до складу спільного майна, що підлягає поділу;
- б) характеристику та вартість кожного об'єкта, що підлягає поділу;
- в) частки або пропорції, в яких здійснюється поділ майна подружжя;
- г) способи поділу майна. Дуже важливим при укладенні договору є питання визначення переліку спільного майна, що підлягає поділу.

Необхідно визначити розмір спільно придбаного майна на момент поділу та визначити джерело останнього. Зокрема, слід розрізняти все майно, придбане парою під час їхнього шлюбу. Він не підпадає під дію міжнародного законодавства України, яке відокремлює окреме майно подружжя від майна, придбаного виключно для задоволення потреб дитини (дитячі меблі, подаровані на ім'я дитини).

Характеристики кожного пункту спільного майна повинні враховувати вимоги чинного законодавства України. Зокрема, якщо об'єктом договору є нерухомість, повинні бути вказані дані, що дозволяють чітко визначити об'єкт (житловий, квартира, будинок, недобудований об'єкт тощо), його адресу та місцезнаходження.

Угода про відшкодування нерухомості також повинна визначати її справжню вартість на момент виплати, а також повинна враховувати такі фактори, як погіршення, зниження якості споживачів та інфляція. На практиці також можуть виникнути проблеми обмеження свободи у визначенні частки спільного майна подружжя та порядку розлуки. На наш погляд, у цьому випадку слід припустити, що чинне сімейне законодавство України не потребує добровільного поділу майна, оскільки подружжя таким чином реалізувало свободу договорів.

У ч. 1 ст. 70 СК України закріплено принцип, згідно з яким у разі поділу майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, частки майна дружини та чоловіка є рівними, якщо інше не визначено

домовленістю між ними. Таким чином, при укладенні договору про поділ спільного майна подружжя може відійти від цього принципу.

У даному разі відступ від принципу рівності часток у договорі можливий як за обставин, що мають істотне значення, як це передбачає ч. 2 ст. 70 СК України, зокрема, якщо один із членів подружжя не дбав про матеріальне забезпечення сім'ї, приховав, знищив чи пошкодив спільне майно, витрачав його на шкоду інтересам сім'ї, так і за будь-яких інших обставин, які сторони передбачили в договорі про поділ, у тому числі й безумовно.

Водночас, як слушно зазначає О.В. Дзера: «в сімейному законодавстві України мають бути передбачені норми, які містили б гарантію одержання одним із членів подружжя певної мінімальної частки у майні, що набувається під час шлюбу» [25, с. 57].

Із цією метою, на наш погляд, ст. 70 СК України слід доповнити частиною четвертою такого змісту: «У разі поділу майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, за домовленістю (договором) чоловіку/дружині гарантується право на одержання мінімальної частки у майні, що набуто під час шлюбу. Передбачений договором про поділ майна розмір частки не може ставити одного із подружжя у надзвичайно не вигідне матеріальне положення».

Крім того, варто зазначити, що у подружжя залишається право, закріплене у ч. 3 ст. 70 СК України, апелювати до суду про збільшення частки, передбаченої договором про поділ, у разі, якщо з нею, ним проживають діти, а також непрацездатні повнолітні син, дочка, за умови, що розмір аліментів, які вони одержують, недостатній для забезпечення їхнього фізичного, духовного розвитку та лікування. Подружжя має право встановити в договорі один із таких способів поділу їхнього спільного майна. По-перше, сторони можуть поділити речі між собою з урахуванням їх вартості і частки кожного у спільному майні, визначеної законом чи договором. Даний спосіб поділу майна є найпростішим. По-друге, сторони

управомочені передати майно у натурі одному з подружжя з покладанням на нього обов'язку компенсувати іншому його частку грошима. Цей метод розділення використовується, коли так звані нероздільні речі містяться в блоках атрибутів. У цьому випадку пара може вказати в договорі в якому порядку і в який час гроші будуть повернені. По-третє, чоловіки і дружини можуть ділити своє майно в натурі, не впливаючи на їх економічне призначення. Цей спосіб поділу загальних атрибутів підходить для речей, які не змінюють своїх корисних атрибутів при їх поділі, а лише зменшуються в кількості. Найчастіше фізичні поділи здійснюються стосовно будинків, які належать парам. По-четверте, пара має право продавати майно та розподіляти виручку.

Чинне сімейне законодавство не передбачає такого способу поділу подружнього майна. Однак це не є незаконним і тому може бути включено до договору. Подружжя мають право прийняти загальний спосіб поділу майна за домовленістю: щось можна поділити між собою в натурі, щось інше - досягти шляхом розподілу зібраної суми, інших - передати одному з подружжя та визначити Грошова компенсація для подружжя тощо. Об'єктом договору про поділ майна є майно, придбане подружжям на момент одруження. Характерним для договору дослідження є те, що майбутня власність подружжя, тобто майно, яке не існує на момент укладення договору і належить подружжю лише в майбутньому, не може становити його предмет. Крім того, предметом цього договору можуть бути вимоги та борги. Наприклад, майно одного з подружжя може бути передане на позичену квартиру разом із їх зобов'язанням сплатити борг, що залишився. Необхідно відокремлювати договір про поділ майна подружжя, що перебуває в їх спільній сумісній власності, від договору про виділ майна (частки) дружині, чоловікові зі складу всього майна подружжя (ч. 2 ст. 69 СК України). Принципова різниця між поділом і виділом полягає в тому, що у першому випадку право спільної власності припиняється щодо всього майна подружжя, а у другому – тільки стосовно певної речі або речей. Особливість

спільної сумісної власності подружжя полягає в тому, що у багатьох випадках їм належить право не на одну конкретну річ, а на їх сукупність.

Таким чином, подружжя не може призупинити систему громади всього свого майна шляхом поділу власності, але повинно відокремити щось або частину (наприклад, будинок або 1/2 будинку) та скасувати лише модель громади. Згідно з вищезгаданою угодою, виділене майно відокремлюється від загальної маси звичайних товарів і переходить у особисту приватну власність одного з подружжя. Поділ спільної власності призвів до припинення системи громади; у разі передачі спільна власність повинна закінчуватися лише для одного проекту. Сьогодні в українській теорії сімейного права є звичайною ситуацією, що якщо одному з подружжя буде виділено щось за вищевказаним договором, у цьому випадку його частка у співвласності на майно, що залишилося. [26, с. 149].

Вказана позиція не знаходить свого підтвердження в положеннях чинного сімейного законодавства України та не відповідає практиці, що склалася при укладенні даного виду договору. Необхідно наголосити, що частка у спільній власності подружжя у разі укладення договору про виділ може бути зменшена, тільки якщо це було прямо зазначено в самому договорі. У цьому питанні слід підтримати позицію В. К. Антошкіної, відповідно до якої якщо відбувається виділ майна дружині/чоловікові зі складу всього майна подружжя і в договорі не зазначається, що при поділі частка цього подружжя буде зменшена і на скільки, то такий договір можна вважати безвідплатним, і його укладення не впливатиме на визначення часток у праві власності подружжя на майно при подальшому поділі [27, с. 95].

С. Я. Фурса вказує: «можливий ще такий варіант вказаного договору, за яким певна річ стає приватною власністю одного з членів подружжя, який з власних грошей відшкодовує половину її вартості іншому. Автор вважає, що в цьому випадку має укладатися договір про виділення зі спільної сумісної власності прав особистої власності на річ» [28, с. 94].

Слід також додати, що сьогодні фактично потрібно досягти домовленості про розподіл часток у спільній власності подружжя. Наприклад, коли один з подружжя виділяє $\frac{1}{2}$ частку власності на будинок, все інше майно (квартира, автомобіль, земля тощо) залишається спільним.

Тому укладення угоди щодо розподілу майна (частки) подружжя від усієї власності подружжя дружині призведе до розподілу чогось (частки) майна подружжя, припинивши його модель громади. Якщо річ (пай) безкоштовно перейде у власність другого з подружжя, буде обговорено укладення відповідного договору. Припущення полягає в тому, що договором передбачено зменшення частки подружжя, на яку було передано речове право (частку), і вищезазначене застереження повинно враховуватися при поділі всього майна подружжя в майбутньому. Зазвичай один з подружжя повинен розпоряджатися іншої стороною частиною спільного майна, яким вони діляться (продавати, дарувати, обмінювати, передавати за договором довічного утримання тощо).

На практиці правові процедури, пов'язані з виділенням частки одного із членів подружжя зі складу спільної сумісної власності, виявляються доволі складними. У даному разі чинним сімейним законодавством України передбачено можливість укласти договір про відчуження одним із членів подружжя на користь іншого своєї частки у праві спільної сумісної власності без її виділу (ч. 2 ст. 64 СК України).

Вказаний договір може бути включений у групу подружніх договорів лише умовно. З правової точки зору в даному випадку можна говорити не про самотійний договір, а про механізм здійснення правочинів із майном подружжя. Частиною другою ст. 64 СК України закріплено два самотійні етапи дій подружжя. По-перше, чоловік та дружина визначають свої частки у праві власності на майно; по-друге, вони домовляються про спосіб відчуження частки одного з членів подружжя на користь іншого (чоловік може, наприклад, подарувати свою частку дружині або продати її). У межах першої групи договорів (про встановлення та зміну правового режиму майна)

подружжя має право укласти не тільки ті, які безпосередньо передбачені в СК України, а й непоіменовані договори. До таких може бути віднесено: договір про об'єднання майна подружжя, договір про передачу роздільного майна одного з членів подружжя у спільну часткову або спільну сумісну власність подружжя, договір про визначення часток у спільній сумісній власності подружжя тощо. Усі наведені договірні конструкції ґрунтуються на положеннях ч. 1 ст. 64 СК України.

Угоди про використання майна включають подружжя "договори на користування спільним майном" та "договори на використання окремого майна подружжя". Необхідною умовою укладення такого договору є те, що спільне майно може бути нероздільним і вимагати обох подружжя. Очевидно, через їх неподільність або відсутність бажання поділитися речами (якщо вони діляться), найкращим рішенням цієї проблеми є узгодження процедури користування майном. Наприклад, подружжя можуть домовитися про те, як користуватися спільним автомобілем, вказавши кількість днів або інші більш тривалі часові рамки для кожного з них, щоб користуватися спільним спільним правом власності.

За договором про користування спільним майном подружжя може:

- визначити, яким чином використовуватиме спільне майно, а саме: встановити черговість користування річчю кожним із них; спільне користування річчю; надання її в користування одному з членів подружжя з виплатою грошової компенсації чи без такої; невикористання речі певний проміжок часу тощо;
- домовитися про порядок користування плодами та доходами, якщо річ, яка є предметом договору, плодоносить або дає приплід;
- вирішити питання про утримання майна, що належить їм на праві спільної сумісної власності тощо. Чинне сімейне законодавство жодним чином не врегульовує питання про форму даного договору, тому слід звертатися до загальних положень про форму правочину, визначених у ст. 205-209 Цивільного кодексу України.

Стосовно договорів подружжя про користування роздільним майном В. К. Антошкіна виокремлює два види таких договорів [27, с. 110]: «а) про користування одним із членів подружжя майном іншого (договори орендного типу); б) про встановлення сервітутів. У першому випадку відносини подружжя регулюватимуться загальними нормами зобов'язального права, в другому – нормами речового права» [29, с. 67-69].

Таким чином, правовий режим спільності майна подружжя, закріплений у чинному СК України, передбачає певну координацію дій подружжя. Інструментом такої координації в сімейному праві України служать договори про визначення правового режиму подружнього майна.

Усі майнові договори, включені в цю групу, можуть стосуватися його поділу (виділу частки), передачі від одного подружжя іншому або визначення порядку користування майном.

До поіменованих договорів подружжя щодо їхнього майна належать такі їх види:

- договір про поділ майна подружжя (ст. 69 СК України);
- договір про виділ майна (частки) одного з подружжя зі складу всього майна подружжя (ч. 2 ст. 69 СК України);
- договір про відчуження одним із подружжя на користь другого подружжя частки у праві спільної власності без виділу цієї частки (ч. 2 ст. 64 СК України);
- договір про визначення порядку користування майном (ст. 66 СК України).

Це поєднання характеризується тим, що його об'єктом є майно, наявне на момент укладення договору. Ця власність вже має конкретну правову систему (спільну чи окрему). У світлі цього метою договору подружжя є зміна цієї системи (ідентифікація окремого майна як спільної власності, спільне відокремлення тощо).

Сюди ж включаються і договори про встановлення порядку користування майном подружжя. Ці угоди хоча й не змінюють правового

режиму майна, проте спрямовані на встановлення певного порядку та особливостей його використання.

З огляду на викладене, класифікація шлюбних майнових договорів має таке значення:

а) Договори, спрямовані на встановлення та зміну правової системи майна подружжя (щодо поділу майна, відокремлення однієї частини подружжя від усієї власності, передачі одного з подружжя на користь іншої їхньої частки у спільній сумісній власності Без відокремлення акцій);

б) договори, що визначають порядок використання майна (загального та / або окремого). Подружжю зазвичай потрібно виділити частину майна у власність подружжя або розділити все подружнє майно (для бізнесу, передавати частину подружнього майна в заставу тощо)

ВИСНОВКИ ДО 2 РОЗДІЛУ

Здійснене дослідження договірної регулювання майнових відносин подружжя з приводу їхнього спільного та роздільного майна в сімейному праві України є підставою для формулювання таких висновків:

1. На сучасному етапі в Україні варто констатувати кардинальні зміни у підходах до регулювання майнових відносин подружжя за рахунок розширення сфери диспозитивного регулювання. Чинний СК України передбачає можливість укладення таких видів майнових договорів подружжя: договору про відчуження одним із членів подружжя на користь іншого частки у праві спільної власності без виділу цієї частки (ч. 2 ст. 64 СК України); договору про визначення порядку користування майном (ст. 66 СК України); договору про поділ майна подружжя (ст. 69 СК України); договору про виділ майна (частки) одного з членів подружжя зі складу всього майна подружжя (ч. 2 ст. 69 СК України). Характерним для цієї групи договорів є те, що їх предметом виступає майно, що є в наявності на момент укладення подружжям відповідного договору. Це майно вже має певний правовий режим (належить до числа спільного або роздільного).
2. Практичне значення має класифікація шлюбних майнових договорів, розрізняючи наступне: а) договори, призначені для встановлення та зміни правової системи шлюбної власності; б) договори, що визначають порядок використання майна (загального та окремого).
3. Сьогодні в Україні найпоширенішою договірною практикою подружжя є договір про поділ майна подружжя, що є предметом спільної власності. Договір є двостороннім, добровільним та безкоштовним.
4. Домовитись про відокремлення спільного майна можна досягти лише після реєстрації шлюбу, оскільки майно, яке вже є спільною власністю подружжя, може бути відокремлене. Таким чином, угода про відокремлення спільної власності не є такою ж, як шлюбний договір, який встановлює систему власності подружжя, яку вони придбають у майбутньому.

5. СК України не визначає умов, які повинні міститись у договорі про поділ майна подружжя. На підставі проведеного дослідження можна запропонувати такий перелік умов даного договору, а саме: а) предметний перелік конкретних речей, інших об'єктів, які входять до складу спільного майна, що підлягає поділу; б) характеристика та вартість кожного об'єкта, що підлягає поділу; в) визначення часток або пропорцій, в яких здійснюється поділ майна подружжя; г) способи поділу майна.

6. При укладенні договору про поділ спільного майна подружжя вправі відійти від принципу рівності часток, закріпленого ч. 1 ст.70 СК України. При цьому в сімейному законодавстві України мають бути передбачені норми, які містили б гарантію одержання одним із членів подружжя певної мінімальної частки у майні, що набувається під час шлюбу.

7. Необхідно відокремлювати договір про поділ майна подружжя, що перебуває в їхній спільній сумісній власності, від договору про виділ майна (частки) дружині, чоловікові зі складу всього майна подружжя (ч. 2 ст. 69 СК України), а також договору про відчуження одним із членів подружжя на користь іншого своєї частки у праві спільної сумісної власності без її виділу (ч. 2 ст. 64 СК України).

РОЗДІЛ 3.

ДОГОВОРИ ПОДРУЖЖЯ ЩОДО НАДАННЯ УТРИМАННЯ (АЛІМЕНТУВАННЯ)

3.1. Поняття утримання (аліментування) в сімейному праві

Законодавець приділяє значну увагу правовому регулюванню відносин подружжя по утриманню. Встановлення в Сімейному кодексі України від 10 січня 2002 р. (далі – СК України) [30] прав та обов'язків подружжя по утриманню має не тільки моральне, але й соціальне значення.

Моральний обов'язок взаємної підтримки подружжя перетворився з держави на правове поле і став юридичним зобов'язанням, а правовий механізм, що регулює майнові відносини подружжя, передбачає можливість примусового виконання. У більшості випадків, поки пара перебуває у шлюбі та проживає з родиною, доки вони підтримують між собою особисті довірчі стосунки, суперечок не буде. Зазвичай вони добровільно надають один одному фінансову підтримку. Коли шлюбні відносини суперечать і загрожують виживанню шлюбу, правові засоби захисту мають можливість отримати фінансову підтримку [31, с. 216].

Із моменту набрання чинності СК України правовідносини дружини та чоловіка у сфері утримання дещо видозмінилися та ускладнилися. Роль і питома вага аліментних зобов'язань подружжя на практиці суттєво зросла, що зумовлює необхідність вивчення, аналізу та вироблення пропозицій щодо вдосконалення механізму їх регулювання.

З моменту набуття чинності Верховним Судом України відносини між дружиною та чоловіком у сфері утримання змінилися та стали складнішими. Насправді роль та частка зобов'язань щодо подружнього зобов'язання значно зросли, і необхідні дослідження, аналіз та формулювання рекомендацій, спрямованих на вдосконалення їх регуляторних механізмів. На сучасному етапі розвитку науки сімейного права склалася різні думки з приводу

співвідношення цих категорій. Окремі вчені вважають, що «в законі терміни «аліменти» та «утримання» не мають самостійного змістовного навантаження і використовуються як синоніми» [32, с. 256; 33, с. 70].

Інша група вчених схиляється до думки, що «зазначені поняття не є тотожними і мають застосовуватися в різних випадках. На їх думку, термін «аліменти» має застосовуватися до випадків, коли йдеться про примусове виконання обов'язків. Коли обов'язок надавати допомогу іншим членам сім'ї виконується добровільно, мова йде про утримання» [34, с. 89; 35, с. 10; 36, с. 207].

Ще одна група вчених вважає, що аліменти є різновидом утримання [37, с. 67; 38, с. 194; 39, с. 225].

На думку В.І. Труби: ««утримання» є більш широким поняттям, оскільки включає в себе взаємний обов'язок доглядати, забезпечувати членів сім'ї засобами до існування, який виконується як добровільно, так і примусово, чи вимушено в разі виникнення права на утримання в когось із учасників сімейних правовідносин, який не здатен утримувати себе через порушення або недостатність особистих здібностей».

«А «аліментні зобов'язання» («аліменти») співвідносяться з поняттям «утримання» як частина із цілим, оскільки відображають саме примусове чи вимушене виконання обов'язку з утримання» [40, с. 45].

Аналіз змісту глави 9 СК України свідчить на користь останньої точки зору. Глава має назву «Права та обов'язки подружжя по утриманню» і містить норми, які стосуються як надання утримання подружжям один одному, так і сплати ними аліментів за рішенням суду.

Таким чином, можна зробити висновок, що «утримання» – це більш широке поняття по відношенню до поняття «аліменти». Перше включає в себе останнє.

Крім того, поняття «утримання» може застосовуватися в різних значеннях. Приміром, Г.М. Рабець зазначає: «до поняття «утримання» входить, крім фіксованого розміру щомісячних платежів, надання

харчування, одягу, житла, ремонт квартири, надання допомоги, догляд» [41, с. 20].

Існує також думка, відповідно до якої «утримання розглядається як особлива діяльність із матеріального забезпечення нужденних осіб» [35, с. 9].

Проте Словник української мови містить обидва значення терміну «утримання», тому немає необхідності протиставляти два значення цього слова.

Кожен з них відповідає характеру стосунків між вивченими подружжям. Тому, виходячи з того, що аліменти є формою відрахування, можна зробити висновок, що обов'язок щодо подружжя подружжя є варіантом зобов'язання подружжя. Якщо зобов'язання щодо утримання подружжя не виконується добровільно, а ухвала суду передбачає сплату аліментного утримання, настає зобов'язання з аліментарного утримання. У юридичній літературі також немає єдиної думки щодо питання зобов'язань, застосовних до сімейних відносин.

В.І. Труба зазначає: «оскільки поняття «аліментне зобов'язання» в СК України не визначено, то цілком логічне застосування норм цивільного законодавства щодо визначення поняття аліментного зобов'язання та підстав його виникнення, а саме – ст. 509 і 11 ЦК України» [40, с. 45].

Є.П. Бурдо, навпаки, категорично стверджує: «в сімейному праві неможливо застосовувати поняття «зобов'язання» з певних підстав:

1. У зобов'язаннях, які використовуються ЦК у відносинах чужих один одному фізичних, а також юридичних осіб, публічних утворень, які виступають учасниками цивільного обороту, є завжди дві сторони – боржник і кредитор. До учасників сімейних правовідносин взагалі недоречно застосовувати термінологію «боржник», «кредитор», оскільки це громадяни, пов'язані глибокими людськими почуттями любові.
2. Зобов'язання породжуються договором, односторонніми діями, заподіянням шкоди, безпідставним збагаченням тощо. Аліментні правовідносини виникають за таких умов, як неповноліття або

непрацездатність, потреба вповноваженого суб'єкта і можливість зобов'язаного суб'єкта надавати утримання.

3. Укладаючи цивільний договір, сторони розраховують на задоволення будь-яких своїх потреб у товарах, роботах чи послугах, грошах. Особа, яка зобов'язана платити аліменти, ні на що не розраховує, а виконує свій юридичний обов'язок.

4. Цивільне зобов'язання може бути змінено новацією, правочином, а також припинено за згодою сторін, новацією, заліком, відступним, прощенням боргу тощо. Аліментні правовідносини не можна змінити або припинити із цих підстав. Вони припиняються, перш за все, такими подіями, як досягнення віку, смерть платника або одержувача аліментів та з інших підстав, які не залежать від волі сторін.

5. У силу особистого і триваючого характеру на вимоги про виплату аліментів не поширюється строк позовної давності.

6. Сторонами зобов'язання можуть бути будь-які суб'єкти права (фізичні та юридичні особи, публічні утворення). В аліментних правовідносинах управомоченою і зобов'язаною сторонами є не всі громадяни, а лише члени сім'ї (управомоченою – неповнолітні або непрацездатні).

7. Права уповноваженої особи на отримання аліментів захищаються спеціальними засобами захисту, передбаченими нормами різних галузей права: адміністративного, кримінального, сімейного.

8. Аліментні правовідносини, будучи майновими, носять суворо особистий характер» [35, с. 12–13].

Проте далеко не всі зазначені підстави можна вважати такими, що з достовірністю доводять неможливість вважати відносини по утриманню подружжя зобов'язаннями в значенні, яке надається ЦК України. Щодо першої підстави, то слід зазначити, що у відносинах з утримання, так само як у зобов'язальних, є уповноважена та зобов'язана сторона. «Боржник» та «кредитор» у цивільному праві – це загальні назви цих суб'єктів. У багатьох

цивільних зобов'язаннях мають місце спеціальні назви для цих осіб, проте вони продовжують залишатися боржником та кредитором.

У сімейних правовідносинах по утриманню суб'єкти теж мають спеціальні назви. По-друге, цивільне законодавство допускає виникнення зобов'язань не тільки з договорів, завдання шкоди, а також і з інших юридичних фактів (ст. 11 та ч. 2 ст. 509 ЦК України від 16 січня 2003 р. [42]).

У сімейних правовідносинах по утриманню подружжя такими фактами є стан непрацездатності та нужденності. По-третє, особа, яка укладає цивільноправовий договір, не завжди розраховує на отримання зустрічних матеріальних або нематеріальних благ. Цивільному праву відомі і безоплатні зобов'язання. Такими, зокрема, є і зобов'язання по утриманню подружжя. По-четверте, можна погодитися з твердженням автора про те, що зобов'язання з утримання можуть припинятися не на всіх підставах, які зазначені в ЦК, проте це не означає, що вони не є зобов'язаннями. Автором вірно зазначено, що на відносини з утримання не поширюється строк позовної давності, проте і це не позбавляє правовідносини подружжя по утриманню зобов'язального характеру. Звертає на себе також увагу, що для деяких цивільних зобов'язань існує обмеження щодо суб'єктів.

Наприклад, учасниками більшості зобов'язань не можуть бути малолітні та недієздатні особи. Разом із тим відповідно до абз. 2 ч. 2 ст. 15 СК України майновий обов'язок недієздатної особи за її рахунок може виконувати опікун. Відповідно до ст. 16 СК України якщо мати, батько дитини є неповнолітніми, баба, дід дитини з боку того з батьків, хто є неповнолітнім, зобов'язані надавати йому допомогу в здійсненні ним батьківських прав та виконанні батьківських обов'язків. Подружжя в сімейних відносинах також мають широкий спектр можливостей бути учасниками зобов'язань.

Щодо сьомої підстави, зазначеної Є.П. Бурдо, можна зауважити, що майнові права суб'єктів зобов'язань можуть також захищатися не тільки засобами цивільного, але й кримінального (ст. ст. 189–193, 197, 198

Кримінального кодексу України від 05 квітня 2001 р.) [43] та адміністративного права (зокрема, ст. ст. 512, 93, 94, 96, 110–113 Кодексу України про адміністративні правопорушення від 07 грудня 1984 р.) [44].

Восьме місце, висунене автором, також не є переконливим. Цивільне законодавство передбачає надійні зобов'язання фізичної особи, які ніхто не може виконувати, окрім чітко зазначених. До них відносяться зобов'язання щодо інтелектуальної власності, довіреності, комісії, управління майном тощо.

Тому ми вважаємо, що термін "зобов'язання" може застосовуватися до відносин між подружжям, оскільки вони суттєво не відрізняються від зобов'язань у цивільному законодавстві. Незважаючи на широке використання терміна "подружні зобов'язання", юридична природа цих зобов'язань ще не була повністю врегульована. Більшість науковців вважають, що зобов'язання з утримання сильно відрізняються від цивільних осіб і тому є природним сімейним законодавством [33, с. 69–70; 34, с. 90; 37, с. 77–78; 45, с. 286; 46, с. 6].

На думку О.М. Кондратьєвої: «майнові відносини, які виникають між подружжям із приводу надання утримання, є цивільно-правовими» [47, с. 46–47].

Є.П. Бурдо вважає: «аліментне зобов'язання є зобов'язанням особливого роду, яке виникає на засадах імперативно визначеного законом складного фактичного складу» [48, с. 13].

Ми вважаємо, що правова природа збереження подружжя зобов'язань значною мірою залежить від взаємозв'язку цивільного та сімейного права.

У сучасній юридичній науці сформувався два погляди на місце сімейного права в системі права України:

1) сімейне право є підгалуззю цивільного права (М. Дякович, І. Жилінкова, Р. Майданик, Є. Харитонов, Я. Шевченко та ін.),

2) сімейне право – це самостійна галузь українського права, яка має свої, відмінні від цивільного права, предмет і метод правового регулювання (Т. Боднар, В. Гопанчук, Л. Красицька, В. Труба, Ю. Червоний та ін.).

Прибічники першого погляду наголошують на тому, що предмет правового регулювання сімейних відносин не виходить за межі відносин, які регулюються цивільним правом (майнові та особисті немайнові відносини), а основною рисою методу сімейного права (поряд з цивільним) є рівність сторін [49, с. 151–152].

Прибічники самостійності сімейного права в системі права України стверджують, що «лише специфіка сімейних відносин (зокрема, підстави їх виникнення, зміни і припинення, зміст і суб'єктний склад, сфера суспільних відносин, в якій вони виникають і функціонують тощо), яка зумовила їх автономне правове регулювання в СК України, може слугувати критерієм їх відмежування від багато в чому схожих, проте не тотожних цивільних відносин. На основі цього можна зробити логічний висновок про те, що сімейне право є своєрідним, специфічним правовим масивом, правова природа якого і місце в системі українського права, як і раніше, викликають полеміку. Разом із тим є всі підстави для визнання сімейного права самостійною галуззю українського права, яка містить як приватноправові (переважно), так і публічно-правові норми [50, с. 133].

Таким чином, можна зробити висновок, що зобов'язання подружжя по утриманню є особливим різновидом цивільно-правових зобов'язань, до яких можуть застосовуватися норми загальних положень зобов'язального права ЦК України в тій частині, яка не суперечить суті зобов'язань по утриманню.

Отже, визначення зобов'язання подружжя по утриманню можна сформулювати, спираючись на загальне поняття зобов'язання, яке міститься в ч. 1 ст. 509 ЦК України: зобов'язання подружжя по утриманню – це правовідношення, в якому один із подружжя (платник) зобов'язаний надати другому з подружжя (одержувачу) утримання в натуральній або грошовій

формі, а одержувач має право вимагати від платника виконання його обов'язку.

Здійснений аналіз правових норм СК України, які регулюють відносини подружжя по утриманню, та вивчення позицій науковців, які досліджували сутність, зміст, підстави виникнення, суб'єктів аліментних зобов'язань подружжя, надають підстави до наступних висновків.

1. У науці приватного права відсутня єдність поглядів на тотожність термінів «зобов'язання подружжя щодо утримання» та «аліментні зобов'язання подружжя». Це пояснюється відсутністю єдності наукових поглядів на поняття «аліменти» та «утримання». Аліменти є різновидом утримання. У зв'язку із цим аліментні зобов'язання подружжя можуть вважатися різновидом зобов'язань подружжя по утриманню.

2. Зобов'язання подружжя по утриманню є особливим різновидом цивільно-правових зобов'язань, до яких субсидіарно можуть застосовуватися норми зобов'язального права ЦК України в тій частині, яка не суперечить суті зобов'язань по утриманню.

3. Зобов'язання подружжя по утриманню – це правовідношення, в якому один із подружжя (платник) зобов'язаний надати другому з подружжя (одержувачу) утримання в натуральній або грошовій формі, а одержувач утримання має право вимагати від платника виконання його обов'язку.

3.2. Договори щодо надання та припинення утримання

Система тримання під вартою є важливою гарантією прав людини для забезпечення гідного існування. Інститут сімейного права має на меті сприяти захисту прав власності людей з обмеженими можливостями, а також дружин та чоловіків, які потребують потреб. Одним із способів поліпшити збереження шлюбу може бути дослідження походження шлюбних зобов'язань, їх розвитку та політичних та соціальних факторів, які впливають на їх формування. Такі дослідження дадуть людям краще зрозуміти природу правових норм, що регулюють подружні стосунки. За допомогою історико-правових досліджень можна передбачити тенденції розвитку інститутів подружжя та визначити шляхи їх вдосконалення.

У розвитку правового регулювання відносин подружжя щодо надання утримання на українських землях можна виділити декілька історичних періодів залежно від становища українських земель. Зокрема, розглядаючи розвиток права неповнолітніх на судовий захист, Л. А. Кондрат'єва такими періодами вважає: 1) давньоруський; 2) польсько-литовський; 3) період Гетьманщини; 4) імперський; 5) соціалістичний; 6) сучасний [51, с. 7–8].

Така періодизація може бути підґрунтям і в дослідженні відносин подружжя щодо надання утримання. Першим етапом розвитку інституту утримання подружжя є етап Давньоруського князівства. У ці часи сімейні відносини мали патріархальний характер, що утвердився завдяки монополізації чоловіком, як главою сім'ї, приватної власності, і регулювалися як нормами звичаєвого права, так і чинним княжим законодавством. Майнові відносини у шлюбі склалися залежно від способу укладення шлюбу. Якщо шлюб укладався через викрадення і покупку дружини, то жодних майнових прав у подружжя не було. Укладення шлюбу за допомогою приведення передбачало придане [52, с. 183–184].

Після прийняття християнства у 988 році відбулася рецепція канонічних правил Візантії. Регулювання шлюбно-сімейних відносин

повністю перейшло у відання церкви. Основним джерелом шлюбно-сімейного законодавства того часу був візантійський збір церковних правил, постанов вселенських і помісних соборів, думок авторитетних діячів церкви й імператорських постанов щодо церкви – Номоканон. Доповнений постановами князів він отримав назву Кормчої книги. У цей час придане покликане було виконувати роль своєрідного утримання, оскільки воно передавалося з жінкою до родини чоловіка з метою допомоги йому у веденні господарства. Другим етапом розвитку інституту утримання подружжя є етап Литовсько-Руської держави. На уламках Київської Русі у другій половині XIV століття виникла ЛитовськоРуська держава [53, с. 95].

Особливістю суспільного життя в ті часи було співіснування правових систем різного характеру та походження. Головними документами, що регулювали сімейні відносини, стали Литовські статuti: Старий (1529), Волинський (1566), Новий (1588), в основу яких було покладено строгі юридичні поняття римського права, елементи Руської Правди, деякі норми звичаєвого права, низку приписів чеських, польських та німецьких судєбників [54].

Литовські статuti були першими у тогочасній Європі систематизованими зводами законів, які закріпили основи суспільного й державного ладу, правове становище різних соціальних груп населення [55, с. 110].

Ними досить докладно регулювалися й майнові відносини подружжя. Основна увага приділялася відносинам щодо надання дружиною посагу, а чоловіком – вєна. Так, пункт 1 розділу 4 Першого (Старого) статуту Великого князівства Литовського 1529 р. встановлює, що, якщо чоловік хоче записати своїй дружині вєно, він має оцінити всі свої маєтки та записати дружині третю частину свого майна. Після його смерті, в разі наявності у чоловіка дітей та бажання жінки одружитися вдруге, діти мають сплатити їй вартість вєна грошима, а майно залишити собі. Якщо діти забажають чекати смерті матері, то вони мають після її смерті сплатити ту суму, яку вона

внесла до сім'ї під час одруження, тому, кому вона відпише. А якщо дітей немає, то так само мають вчинити родичі чоловіка [56].

У пунктах 3, 5 розділу 4 Першого (Старого) статуту Великого князівства Литовського 1529 р. передбачалось таке: якщо вдова має дорослих синів та чоловік записав на неї вено, тоді вона має право користуватися тільки венном, а до синів переходить все інше майно батька. Якщо вона вена не має, то вона має право на рівну частку у майні чоловіка разом зі своїми дітьми. Якщо вдова не має дітей, то вона має право отримати тільки вено, а все інше майно чоловіка передається його родичам. Якщо ж чоловік не записав жінці вена, то їй має бути передана третя частина всього його майна, доки вона не одружиться вдруге. Якщо вона не одружиться, то третиною майна чоловіка вона має користуватися до власної смерті [56].

Другий статут Великого князівства Литовського 1566 р. був доповнений низкою норм, що стосувалися посагу та вена. Зокрема, нормою арт. 16 розділу 5 було проголошено, що майно, яке чоловік записав дружині в якості вена, він не мав права ніяким чином відчужувати, навіть з її згоди. Так само не могло бути звернене стягнення на це майно за боргами чоловіка, крім випадків, коли дружина надала свою згоду особисто під час присутності у відповідному державному органі [57, с. 106].

У Третньому статуті Великого князівства Литовського 1588 р. розділ про права посагу та вена був ще більше розширений. Арт. 1 розділу 5 Третього статуту досить докладно регулював відносини батька дружини та чоловіка щодо надання чоловіком вена для дружини. Батько дружини мав, перш ніж віддати дівчину заміж та дати чоловікові за нею посаг або виправу, взяти від зятя запис із печаткою та його підписом, яким він третю частку свого нерухомого майна записував за жінкою. Такий запис мав бути здійснений у державних органах, якщо обидві сторони погоджувалися на всі умови. Якщо ж запис про вено не був зроблений належним чином до укладення шлюбу, то жінка втрачала після смерті чоловіка свій посаг. Або вона мала довести за

допомогою свідків, що чоловіком на її користь був здійснений веновний запис, проте він не був зареєстрований у державних органах [58].

Тому, що стосується формування системи підтримки шлюбу, цей період характеризується встановленням законодавчих положень, що стосуються шлюбної власності та виховання дружин чи дружин після розлучення. Литовське законодавство вперше включає загальні правила, що застосовуються до земель України та забезпечують рівномірне застосування по всій країні. Тому на законодавчому рівні була створена система підтримки життя дружини у випадку смерті чоловіка або розірвання шлюбу з її вини, включаючи надання їй третини майна її життя. У цьому випадку потреби утримання чоловіка не враховувалися і взагалі не контролювалися.

Третім етапом розвитку інституту утримання подружжя став період Гетьманщини. Протягом 1648–1657 рр. деякі норми польсько-литовського права втратили свою чинність, а інші, зокрема Статути Великого князівства Литовського, частково продовжували діяти. Головною складовою частиною тогочасної системи права продовжувало залишатись звичаєве та канонічне (церковне) право. Хоча з 1654 року частина України увійшла до складу Російської імперії, норми російського права на Гетьманщину не поширювалися, за винятком тих, які видавалися для цієї території.

Таким чином, до початку XVIII ст. в Україні діяли різні джерела права, які нерідко суперечили одне одному, що створювало певні труднощі для їх застосування. Це призвело до того, що у 1743 р. був підготовлений збірник «Права, по котрим судится малоросийский народ». Під час складання збірника були використані Литовський статут, Магдебурзьке право, гетьманські універсали, деякі російські закони, українське звичаєве право.

Однак цей збірник не був офіційно затверджений, проте він мав значне поширення на українських землях і застосовувався в судовій практиці. Збірник «Права, за якими судиться малоросийський народ» (далі – «Права...») містив окремий розділ, присвячений регулюванню сімейних відносин. У ньому досить докладно регламентувалися питання укладення та

розірвання шлюбу, а також майнові права та обов'язки подружжя. Особлива увага була приділена угодам, пов'язаним із посагом та веном. Під посагом у арт. 4 гл. 10 «Прав...» розумілося майно (рухоме та нерухоме), яке дружина приносить чоловікові або він з нею отримує для допомоги в шлюбі. А веном вважався дар, який чоловік або від його імені батьки проти посагу дружини передають під час змовин або після них з нерухомого маєтку, для того щоб дружина після смерті чоловіка була забезпечена з цього майна [59, с. 175].

Після смерті дружини вено мало повертатися спадкоємцям чоловіка. Крім того, веноване майно дружина не мала права відчужувати, закладати або привласнювати (арт. 21) [59, с. 192].

У разі розірвання шлюбу з вини чоловіка веноване майно переходило до жінки. Якщо у розірванні шлюбу була винна дружина, вона втрачала як придане, так і вено (арт. 37) [59, с. 202].

Таким чином, можна зробити висновок, що у період Гетьманщини засобом утримання слугував посаг, який передавався дружиною до сім'ї чоловіка, та вено, яким управляв за свого життя чоловік, а після його смерті вдова вступала у користування цим майном та отримувала з нього прибуток, який забезпечував їй прожиток. Четвертим етапом розвитку інституту утримання подружжя є імперський період. На початку XIX ст. більшість українських земель перебували у складі Російської імперії. Від часу приєднання до Російської імперії і до 40-х рр. XIX ст. на українських землях зберігало чинність місцеве право. У 1801 р. було засновано комісію, яка упорядкувала «Свод местных законов губерний и областей, присоединенных от Польши» и «Собрание гражданских законов, действующих в Малороссии» (більше відоме як «Зібрання малоросійських прав» 1807 р.) [60].

Зібрання малоросійських прав 1807 р. (далі – Зібрання) визначало основні засади цивільного, шлюбно-сімейного і спадкового права. У ньому вперше прямо встановлювався обов'язок чоловіка та його родичів утримувати дружину як за його життя, так і після його смерті [60, с. 27].

У Зібранні отримали наступну деталізацію норми щодо посагу та вена. У ньому також встановлювалися 6 підстав втрати чоловіком приданого дружини. Серед них – замах на навмисне вбивство дружини, обмова чесної дружини, державна зрада тощо (§ 54) [60, с. 33].

Для жінок встановлювалося 11 підстав втрати вена. Серед них – спіл дерев або виноградної лози; вигнання людей, які народилися та жили у маєтках, які були їй призначені в якості вена; незаконне відчуження вена; порушення подружніх правил тощо (§ 74) [60, с. 36–37].

Таким чином, Зібрання малоросійських прав мало велике значення, оскільки зафіксовані в ньому норми були спрямовані на захист майнових прав як жінки, так і чоловіка і синтезовані у певну систему, що дозволяла судовим органам ефективно їх застосовувати. Проте Зібрання так і не було офіційно затверджено. Згодом самодержавством було відмінено систему права, що діяло на українських землях. У 1840 р. на Лівобережну, а в 1842 р. і на Правобережну Україну було поширено чинність «Зводу законів Російської імперії» (далі – Звід). Пункт 106 частини 1-ї тому X Зводу покладав на чоловіка обов'язок надавати дружині прожиток та утримання за своїм станом та можливістю.

Незважаючи на обмежену кількість норм, якими регулювалися відносини з утримання дружини, Звід був чинним нормативним актом та мав застосування на всій території Російської імперії. Це були перші кроки у формуванні нової системи утримання чоловіком дружини, які послугували відправною точкою для подальшого розвитку інституту утримання подружжя.

Отже, період кінця XVIII – другої половини XIX ст. характеризується зміною основних принципів утримання чоловіком своєї дружини. Якщо на українських землях тривалий час утримання дружини здійснювалося за рахунок вена, то відповідно до Зводу законів Російської імперії утримання дружини мало здійснюватися за рахунок періодичних платежів. Тим самим дружина втрачала певні гарантії на випадок смерті чоловіка чи розірвання

шлюбу з його вини, які їй надавало вено. П'ятим етапом розвитку інституту утримання подружжя є радянський етап. Перший радянський Кодекс законів про акти громадянського стану, сім'ю та опіку був затверджений у 1919 р. Цей Кодекс був першим кодифікованим актом українського радянського законодавства в галузі сімейного права. Він був розроблений на основі тексту аналогічного російського кодексу 1918 р. Ним забезпечувалося право непрацездатного подружжя на одержання утримання від іншого з подружжя; право на аліменти після розлучення. Проте у зв'язку з обставинами військового часу він фактично не набрав чинності [39, с. 45].

Закінчення громадянської війни та перехід до нової економічної політики викликали необхідність у новій кодифікаційній роботі, наслідком якої стало прийняття 31 травня 1926 р. нового Кодексу законів про сім'ю, опіку, шлюб і акти громадянського стану УСРР. Зміст норм цього Кодексу в основних своїх рисах збігався із сімейними кодексами інших союзних республік, хоча в ряді випадків і відрізнявся від них. Стаття 128 Кодексу 1926 р. встановлювала право кожного з подружжя, який перебував у зареєстрованому шлюбі, на одержання утримання від іншого з подружжя. При цьому наявність права у одного з подружжя на утримання ставилася в залежність від його працездатності, нужденності, а також наявності у іншого з подружжя змоги надавати таке утримання. У разі розірвання шлюбу право на утримання зберігалось за одним із подружжя за умови його непрацездатності та нужденності, які виникли під час шлюбу, та змоги іншого з подружжя надавати таке утримання (ст. 129) [61, с. 27].

Таким чином, Кодекс законів про сім'ю, опіку, шлюб і акти громадянського стану УСРР ввів нову за своєю сутністю систему утримання подружжя. Особливостями цієї системи стало, по-перше, те, що право на утримання одержувала не тільки жінка, але й чоловік. По-друге, право на утримання було поставлено у залежність від працездатності та нужденності обох із подружжя. По-третє, утримання здійснювалося у формі періодичних платежів. По-четверте, зі смертю зобов'язаної сторони утримання

припинялося. Згодом, у 1968 р., були прийняті Основи законодавства СРСР і союзних республік про шлюб та сім'ю (далі – Основи) [48], на базі яких 20 червня 1969 р. був прийнятий Кодекс про шлюб та сім'ю УРСР [3].

Основи внесли низку істотних змін у чинне на той час сімейне законодавство. Так, статтею 13 Основ було розширено кількість підстав для надання взаємного утримання подружжям. Відповідно до неї, право на утримання було надано також дружині в період вагітності і протягом трьох років після народження дитини. Право на утримання зберігалось і після розірвання шлюбу. Один із подружжя після розлучення в разі нужденності також мав право на утримання, якщо він став непрацездатним протягом одного року після розірвання шлюбу. Якщо подружжя перебувало тривалий час у шлюбних відносинах, суд вправі був стягнути аліменти на користь розлученого з подружжя, який був нужденним, у тому разі, коли він досяг пенсійного віку не пізніше п'яти років з моменту розірвання шлюбу [62].

Кодекс про шлюб та сім'ю УРСР 1969 р. був спрямований на посилення охорони майнових прав та інтересів подружжя. Стаття 32 цього Кодексу практично повністю повторювала текст ст. 13 Основ щодо підстав та умов надання утримання подружжям та колишнім подружжям один одному. Також Кодексом про шлюб та сім'ю УРСР 1969 р. закріплювалися правила щодо розміру аліментів, що стягуються на користь одного з подружжя (ст. 33), часу, з якого присуджуються аліменти одному з подружжя (ст. 34), звільнення від обов'язку по утриманню другого з подружжя або обмеження цього обов'язку строком (ст. 35), припинення права одного з подружжя на утримання (ст. 36) [63].

У 1992 р. Кодекс було доповнено статтею 271 «Право подружжя на укладення шлюбного контракту», яка надала подружжю право шлюбним контрактом передбачити свої майнові права і обов'язки, зокрема, пов'язані з утриманням. Таким чином, за радянського періоду зобов'язання подружжя з утримання одержали поступову деталізацію, зокрема, було визначено підстави та умови надання утримання подружжям один одному і надання

утримання після розірвання шлюбу. Останнім, шостим, етапом розвитку інституту утримання подружжя є сучасний етап. Чинний СК України був прийнятий 10 січня 2002 р. і набрав чинності одночасно з ЦК України – з 1 січня 2004 р. [30].

У СК України 2002 р. значно збільшено кількість норм щодо надання утримання подружжям один одному. У ньому визначено способи надання утримання (ст. 77), право на утримання нарівні з дружиною надано також і чоловікові у разі проживання з ним дитини або дитини з інвалідністю (ст. 86, 88). СК України також передбачив можливість подружжя вирішувати питання з утримання за допомогою різних видів договорів: шлюбного (ст. 99), договору про надання утримання (ст. 78), договору про припинення права на утримання взамін набуття права власності на житловий будинок, квартиру чи інше нерухоме майно або одержання одноразової грошової виплати (ст. 89).

Історичний аналіз розвитку зобов'язання подружжя з утримання на українських землях свідчить, що протягом часу внаслідок трансформації соціальних ролей чоловіка та жінки змінилася і система взаємного утримання чоловіка та дружини. На зміну патріархальній системі «посаг – вено», яка панувала з давніх часів і аж до кінця XIX ст., прийшла система періодичних платежів у разі непрацездатності одного з подружжя. Стара система була зумовлена тим, що жінка традиційно займалася домашнім господарством і часто не мала ніяких інших джерел для існування, крім майна, що передане було їй чоловіком в якості вена. На початку XX ст. роль жінки у суспільстві поступово змінюється – вона стає повноправним членом суспільства. Вона може працювати нарівні з чоловіком. Внаслідок цього вона отримує можливість самостійно заробляти собі кошти на існування і потребує утримання тільки в разі непрацездатності. У зв'язку з цим і відбулися принципові зміни у системі правового регулювання відносин подружжя щодо утримання. Крім того, з початку XXI ст. зростає роль чоловіка як вихователя

дітей, що зумовило розширення змісту його права на утримання від дружини на той випадок, якщо діти проживають із ним [64 с. 29-31].

Хоча, найчастіше подружжя здійснює взаємну підтримку один одного, існують випадки, коли в взаємовідносинах подружжя може виникати необхідність закріплення прав та обов'язків матеріальної підтримки та забезпечення подальшого виконання таких зобов'язань. В такому випадку постає питання про укладення договору про надання утримання одному з подружжя. Положеннями ч. 2 ст. 75 Сімейного Кодексу України (далі – СК України) встановлюється вичерпний перелік підстав надання утримання одному з подружжя:

- право на утримання (аліменти) має той із подружжя, який є непрацездатним, потребує матеріальної допомоги, за умови, що другий із подружжя може надавати матеріальну допомогу;
- непрацездатним вважається той із подружжя, який досяг пенсійного віку, встановленого законом, або є інвалідом I, II чи III групи;
- один із подружжя є таким, що потребує матеріальної допомоги, якщо заробітна плата, пенсія, доходи від використання його майна, інші доходи не забезпечують йому прожиткового мінімуму, встановленого законом;
- права на утримання не має той із подружжя, хто негідно поведився у шлюбних відносинах, а також той, хто став непрацездатним у зв'язку із вчиненням ним умисного злочину якщо це встановлено судом;
- той із подружжя, хто став непрацездатним у зв'язку з протиправною поведінкою другого з подружжя, має право на утримання незалежно від права на відшкодування шкоди відповідно до Цивільного кодексу України [30].

Сімейним законодавством передбачається, що подружжя може врегулювати свої відносини за домовленістю (договором), якщо це не суперечить вимогам цього Кодексу, інших законів та моральним засадам суспільства (ч. 1 ст. 9 СК України).

Так, законодавець виділяє два види договорів подружжя, які пов'язані з їх взаємним утриманням:

1. Договір подружжя про надання утримання (ст. 78 СК України).
2. Договір про припинення права на утримання взамін набуття права власності на нерухоме майно або одержання одноразової грошової виплати (ст. 89 СК України).

Право укладати договір про надання утримання подружжя регламентовано ст. 78 СК України, яка визначає умови, розмір та строки виплати аліментів.

Незважаючи на те, що законодавець у ст. 78 СК України визначає порядок і форму укладення договору про надання утримання, на практиці він застосовується вкрай рідко. Маючі на меті досягнення домовленості відносно майнових відносин між подружжям, останні найчастіше вирішують укласти шлюбний договір, а не договір про надання утримання. Непоширеність таких договорів пов'язується також з недостатнім його врегулюванням та необізнаністю подружжя в можливості укладення такого роду договору, а не шлюбного.

Говорячи про договір про надання утримання, треба зазначити, що він відноситься до цивільно-правових, а відтак йому притаманні ознаки останнього. Зобов'язання одного з подружжя надавати утримання за договором виникає на підставі чітко визначених юридичних фактів: наявності зареєстрованого шлюбу; непрацездатності одного з подружжя; потреби в матеріальній допомозі; можливості другого з подружжя надавати утримання та наявності самого договору подружжя. Наявність самого договору про надання утримання свідчить про те, що права та обов'язки сторін становлять зміст зобов'язання та виникають із самого договору. Крім того, вбачається, що виникнення аліментного зобов'язання між подружжям також пов'язано з потребою у матеріальній допомозі у разі непрацездатності.

Поняття непрацездатності визначається в ст. 1 ЗУ «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 09.07.2003 року та

ч. 3 ст. 75 СК України, відповідно до якої під непрацездатним громадянином розуміється особа, яка досягла встановленого законом пенсійного віку або визнана інвалідом, а також особи, які мають право на пенсію у зв'язку з втратою годувальника відповідно до цього Закону [65].

Предметом договору виступає надання утримання тому з подружжя, який його потребує, шляхом грошової чи натуральної сплати аліментів. Суб'єктами (сторонами) договору є конкретно обумовлені законом особи – подружжя. До істотних умов договору слід відносити розмір, спосіб та строки сплати аліментів. При цьому, визначити порядок таких умов сторони можуть самостійно за власною домовленістю. Розмір утримання визначається сторонами у договорі за власною домовленістю. При цьому має бути враховане положення потребуючої особи, адже у разі інвалідності чи постійного лікування така особа потребує більше коштів. Так само, у самому договорі сторони можуть зазначити умову про збільшення або зменшення розміру аліментів після завершення лікування. Надаючи можливість самостійно узгодити розмір утримання на одного з подружжя, законодавець не встановлює ані мінімальний, ані максимальний розмір утримання.

Так, ч. 2 ст. 80 СК України лише зазначається, що розмір аліментів одному з подружжя суд визначає з урахуванням можливості одержання утримання від повнолітніх дочки, сина, батьків та з урахуванням інших обставин, що мають істотне значення. За аналогією з попереднім розділом дослідження, вважаємо вірним доповнити положення СК України нормою про встановлення мінімального розміру утримання одного з подружжя. Щодо способів та порядку сплати утримання, то вони визначаються сторонами при укладенні договору і бувають: триваючі чи одноразові.

Так само, сторони в договорі можуть визначити форму надання утримання (грошову або натуральну); загальний строк виплати аліментів (один місяць, рік тощо); періодичність їх виплати (щоквартально, щомісяця або інше) або встановити умову про виплату аліментів наперед. Відтак, сторони можуть на власний розсуд визначити свої права та обов'язки,

наприклад, встановити певну подію, після настання якої мають сплачуватися аліменти чи навпаки конкретну обставину припинення сплати аліментів. Обов'язковою умовою договору подружжя про надання утримання є його укладення у письмовій формі та нотаріальне посвідчення. При цьому, при посвідченні договору про утримання нотаріусом перевіряється факт непрацездатності того з подружжя, на користь якого укладається угода. Вбачається, що на утримання також матиме право той з подружжя, заробітна плата, пенсія, доходи від використання його майна та інші доходи якого не забезпечують йому прожиткового мінімуму, встановленого законом. Про встановлення цих обставин нотаріусом зазначається у тексті договору. Важливою умовою договору є те, що відповідно до ч. 2 ст. 78 СК України стягнення аліментів за договором подружжя може здійснюватися на підставі виконавчого напису нотаріуса. При вчиненні виконавчих написів про стягнення грошових сум (аліментів) нотаріуси повинні дотримуватися вимог глави 14 ЗУ «Про нотаріат» та глави 16 Порядку від 22.02.2012 року № 296/5. Разом з тим, сторони у договорі можуть передбачити умови про звернення до суду за захистом своїх прав у разі невиконання умов договору. Так само, умовами договору мають бути передбачені підстави зміни чи припинення договору.

В якості приклада, вважаємо доцільним привести приклад витягу з договору про надання утримання з урахуванням вищезазначених умов:

1. Сторони домовились, що утримання надається Дружині Чоловіком в грошовій формі.
2. Сторони домовились, що Чоловік зобов'язаний щомісяця сплачувати Дружині суму аліментів – грошові кошти в розмірі 7000 (сім тисяч) гривень 00 копійок. Дана сума повинна сплачуватись Чоловіком не пізніше 5 (п'ятого) числа кожного поточного місяця за наступний місяць.
3. Виплата аліментів здійснюється Чоловіком готівкою. Факт одержання аліментів, підтверджується розпискою Дружини.
4. Чоловік може сплачувати аліменти наперед.

5. У разі невиконання Чоловіком обов'язків по сплаті аліментів протягом 3 (трьох) місяців, аліменти можуть стягуватися на підставі виконавчого напису нотаріуса. Даний договір набирає чинності з моменту його нотаріального посвідчення.
6. Сторони домовилися, що у разі невиконання умов договору, Дружина має право звернутися до суду за захистом своїх прав.
7. Сторони домовились, що розірвання шлюбу не припиняє дії даного договору і обов'язків Чоловіка по виплаті Дружині суми, вказаної в п. 6 даного договору.
8. Чоловік зобов'язаний сплачувати Дружині аліменти, визначені в даному договорі, по життєво, крім випадків передбачених в п. 14 договору.
9. Право Дружини на утримання, встановлене договором, припиняється у разі поновлення її працездатності. Право на утримання припиняється від дня настання зазначеної обставини. Цікавим є також досвід європейських країн. Німецьке законодавство передбачає можливість укладення аліментного договору між подружжям у разі їх роздільного проживання (ст. 1360 Німецького Цивільного Уложення (далі – НЦУ) та договору між розлученими батьками (ст. 1569 НЦУ).

НЦУ передбачає, що право чоловіка або дружини на утримання залежить від ряду обставин, а саме виплати на утримання від іншого з подружжя має право вимагати лише той, хто цього потребує. Потребуючою є особа, яка з урахуванням свого майна і доходів не в змозі забезпечити свої життєві потреби. За загальним правилом суди в Германії не уповноважені розглядати будь-які угоди між подружжям, окрім угод про досягнення умов піклування за дитиною та розподілом доходів. Подружжя може до чи після розлучення укласти угоду про надання утримання (§ 1585с НЦУ). Така угода також може бути включена у шлюбний договір. Так само подружжя може домовитися про розподіл майна, відмовитися від частки майна тощо. Однак відповідно до § 1614 НЦУ не передбачається відмова від утримання на майбутнє. Припинення договору про надання утримання можливе за

спільною згодою сторін та у разі смерті зобов'язаної особи у разі, якщо воно не направлено на виконання чи відшкодування збитків в результаті невиконання за минулий час чи на такі аліментні виплати, що мають бути здійснені заздалегідь та строк їх виконання настав до моменту смерті зобов'язаної особи [66, с. 413].

Так, наприклад, за італійським законодавством угоди про надання утримання не передбачено. Єдине, що передбачає італійський законодавець – це право при укладенні угоди про розподіл майна включити до нього певні умови. Тому, незважаючи на те, що законодавство Італії прямо не передбачає укладення договору про надання утримання між подружжям або колишнім подружжям, положення сімейного законодавства не забороняє укласти такий договір. Форма такого договору збігається з відповідними положеннями українського законодавства. Такий договір посвідчується нотаріусом та має обов'язкову письмову форму. Хоча, з іншого боку, за італійським законодавством встановлюється, що вже після розірвання шлюбу подружжя може досягти будь-яких домовленостей, уклавши при цьому договір. Не можна залишити поза увагою також питання зміни договору про надання утримання подружжя. За загальним правилом підстави зміни договори можуть бути чітко визначені сторонами та закріплені у договорі. Доцільним є закріплення умови про те, що умови мають змінюватися за взаємною згодою сторін. При цьому зміни до договору можуть бути викладені у формі додаткової угоди, яка має письмову форму та нотаріально посвідчується. У разі недосягнення згоди про зміну умов договору про утримання подружжя, такий договір може бути змінений в судовому порядку. При зверненні до суду позивач обов'язково має надати обґрунтування необхідності зміни договору та підтвердити це відповідними доказами.

Так, у порядку ст. 60 Цивільно-процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) кожна сторона зобов'язана довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог і заперечень, крім випадків, встановлених статтею 81 ЦПК України [67].

Договір про припинення права на утримання взамін набуття права власності на житловий будинок, квартиру чи інше нерухоме майно є договором відчуження, який підлягає обов'язковому нотаріальному посвідченню за усним зверненням заінтересованих осіб та державній реєстрації в порядку, установленому чинним законодавством.

При посвідченні договору про припинення права на утримання у зв'язку з одержанням одноразової грошової виплати нотаріусом перевіряється факт внесення на депозитний рахунок нотаріуса відповідної грошової суми.

На доказ внесення обумовленої сторонами суми на депозит нотаріусу для огляду подається квитанція про внесок, про що зазначається у тексті договору [68].

Таким чином, договір подружжя про надання утримання є сімейно-правовим правочином, який укладається між подружжям, у якому його сторони за домовленістю визначають умови, розмір та строки виплат аліментів.

Серед умов, дотримання яких є обов'язковим при укладення договорів, виділяються наступні: 1) письмова форма договору; 2) нотаріальне посвідчення. Змістом договорів має включатись: 1) право на аліменти; 2) розмір аліментів; 3) спосіб надання утримання (грошове або натуральне); 4) загальний строк, на який стягуються аліменти; 5) періодичність їх виплати (щомісячно, квартално, наперед) та ін. Крім того, аналіз зазначених норм та їх порівняння з практикою країн ЄС дає можливість стверджувати про необхідність вдосконалення відповідних положень сімейного законодавства. Так, доцільним є доповнення ст. 78 СК України додатковою частиною певного змісту: «Договір подружжя про надання утримання за рішенням суду може бути змінено, якщо цього вимагають інтереси подружжя, а також інтереси їх дітей, які мають істотне значення».

Також з метою захисту інтересів подружжя, який потребує матеріальної допомоги, необхідним є встановлення у сімейному

законодавстві спеціальної норми про наслідки визнання аліментних договорів недійсними та доповнення ст. 78 СК України частиною 3 такого змісту: «У разі визнання договору подружжя про надання утримання недійсним платник не має права на витребування сплачених ним сум аліментів, за винятком випадків укладення договору під впливом обману, погроз або насильства з боку отримувача аліментів».

3.3. Договори довічного утримання за участю подружжя

Відповідно до ст. 744 Цивільного кодексу України (надалі – ЦК України) за договором довічного утримання (догляду) одна сторона (відчужувач) передає другій стороні (набувачеві) у власність житловий будинок, квартиру або їх частину, інше нерухоме майно або рухоме майно, яке має значну цінність, взамін чого набувач зобов'язується забезпечувати відчужувача утриманням та (або) доглядом довічно [42, ст. 744].

Ст. 747 ЦК України визначає особливості укладення договору довічного утримання (догляду) щодо майна, що є у спільній сумісній власності.

Так, у ч. 1 ст. 747 ЦК України вказано, що майно, яке належить співвласникам на праві спільної сумісної власності, зокрема майно, що належить подружжю, може бути відчужене ними на підставі договору довічного утримання (догляду) [42, ст. 747].

Проаналізовано практику укладення договору довічного догляду (догляду), можна сказати, що договір довічного догляду (няні) подружжя широко застосовується в Україні.

Для прикладу можна навести Рішення Апеляційного суду м. Києва від 02 жовтня 2008 року по справі № 22-8014, відповідно до якого було розірвано договір довічного утримання, укладений між подружжям та третьою особою у зв'язку з недобросовісним та неналежним виконанням третьою особою своїх обов'язків за договором довічного утримання [69].

У Рішенні Апеляційного суду м. Києва від 11 лютого 2015 року по справі № 22-ц/796/1639/2015 договір довічного утримання розглядається як можлива підстава виникнення права спільної сумісної власності подружжя [70] тощо.

У свою чергу, І.О. Дзера вказує: «у випадку, якщо майно належить співвласникам на праві спільної сумісної власності, зокрема, подружжю, дані особи мають право на відчуження такого майна на підставі договору довічного утримання» [71, с. 187].

Автор звертає увагу, що в такому випадку укладається не два договори, а один, в якому на стороні відчужувача виступають дві особи. Водночас, обов'язковою умовою договору є зазначення приналежності майна, що відчужується, на праві спільної сумісної власності цим відчужувачам та зазначення правової підстави набуття ними майна у спільну власність [71, с. 187].

Отже, можна зробити висновок, що якщо подружжя є стороною довічного договору, цей факт свідчить про те, що з цим зобов'язанням є кілька осіб, тобто є багато активних осіб на стороні довіреної особи.

Вивчаючи практику укладення довічного (доглядаючого) контракту для подружжя, слід зазначити, що за довічним договором члени подружжя повинні здати майно покупцеві, а підрядник повинен забезпечити передавачу (кожному) належне утримання в свою чергу. Якщо хтось із цедентів помирає, договір розривається через зобов'язання, пов'язані з кандидатом, оскільки виконання було передано безпосередньо цеденту особисто. Набувач, у свою чергу, утримує решти співвласників [72, с. 7].

Водночас, необхідно зауважити, що згідно ч. 2 ст. 747 ЦК України, якщо договір довічного утримання укладається щодо спільного майна подружжя, а не з приводу визначеної частки співвласника у спільному майні або майна, порядок користування яким визначено між співвласниками, у такому випадку обов'язковою умовою дійсності договору довічного утримання є наявність множинності осіб на стороні відчужувача, а не

наявність згоди другого з подружжя на відчуження майна, яке належить до спільного сумісного майна подружжя. На нашу думку, дана особливість пов'язана з тим, що у випадку відчуження спільного майна подружжя довічне утримання (догляд) повинне надаватись членам подружжя спільно [73].

Зверніть увагу, що припинення спільної власності подружжя досягається шляхом поділу між співвласниками. З ініціативи пари можливе відокремлення спільної власності. Договір про відокремлення будинку, квартири та іншої нерухомості та розподіл нерухомості від усієї власності подружжя дружині та чоловікові має бути нотаріально посвідчений. У цьому випадку обидва подружжя мають право домовитись з іншою стороною про збереження своєї частки майна подружжя довічно лише після того, як це буде визначено [72, с. 7].

Отже, на підставі проведеного дослідження, можна констатувати, що характерною особливістю договору довічного утримання за участі подружжя є наявність множинності осіб на стороні відчужувача (відчужувачами є дружина та чоловік спільно). ЦК України забороняє здійснювати відчуження спільного майна подружжя на підставі договору довічного утримання одним із співвласників (окремо дружиною або чоловіком), але надає можливість одному із співвласників відчужити майно після визначення його частки у спільному майні подружжя або визначення між дружиною та чоловіком порядку користування спільним майном у відповідності до положень ст. 66 СК України [30], згідно якої подружжю надається право домовитися між собою про порядок користування майном, що йому належить на праві спільної сумісної власності.

ВИСНОВКИ ДО 3 РОЗДІЛУ

Сімейним законодавством передбачається, що подружжя може врегулювати свої відносини за домовленістю (договором), якщо це не

суперечить вимогам цього Кодексу, інших законів та моральним засадам суспільства (ч. 1 ст. 9 СК України).

Так, законодавець виділяє два види договорів подружжя, які пов'язані з їх взаємним утриманням:

1. Договір подружжя про надання утримання (ст. 78 СК України).
2. Договір про припинення права на утримання взамін набуття права власності на нерухоме майно або одержання одноразової грошової виплати (ст. 89 СК України).

Таким чином, договір подружжя про надання утримання є сімейно-правовим правочином, який укладається між подружжям, у якому його сторони за домовленістю визначають умови, розмір та строки виплат аліментів.

Серед умов, дотримання яких є обов'язковим при укладення договорів, виділяються наступні:

- 1) письмова форма договору;
- 2) нотаріальне посвідчення.

Змістом договорів має включатись:

- 1) право на аліменти;
- 2) розмір аліментів;
- 3) спосіб надання утримання (грошове або натуральне);
- 4) загальний строк, на який стягуються аліменти;
- 5) періодичність їх виплати (щомісячно, квартално, наперед) та ін.

РОЗДІЛ 4.

ШЛЮБНИЙ ДОГОВІР ЯК КОМПЛЕКСНИЙ ДОГОВІР ПОДРУЖЖЯ

Соціально-економічний розвиток в українському суспільстві, еволюція сімейних відносин і ставлення до шлюбу цілком об'єктивно й закономірно зумовлюють необхідність існування інституту шлюбного договору в сімейному законодавстві України. Впровадження договірної форми майна подружжя не лише сприяє впорядкуванню майнових відносин, а й дозволяє поліпшувати взаємні довірчі відносини між ними. Як недостатньо досліджений для сімейного законодавства України правовий інститут, шлюбний договір потребує детального наукового аналізу.

З моменту вступу в шлюб і протягом усього подружнього життя союз чоловіка і дружини супроводжується майновими відносинами як самого подружжя, так і їх родичів (батьків). За давньою українською традицією, при одруженні завжди відбувалось об'єднання майна двох сімей: посагу нареченої та “віна” чи “привінка” нареченого [74, с. 34].

Згодом, як і в більшості майнових взаємовідносин у суспільстві, між сім'ями стали виникати непорозуміння. Сторони відмовлялися від виконання майнових зобов'язань, узятих на себе раніше, деякі сім'ї ухилялися від внесення своєї частки до майна майбутнього подружжя або ж взагалі відмовлялися надавати посаг чи “віно”, ставлячи в невідповідне становище іншу сім'ю. Іноді такі випадки призводили до небажаних наслідків, коли наречені не могли одружитися. Так з'явилася необхідність нормативної регламентації майнових відносин кожної окремої сім'ї. Варто зазначити, що шлюбний договір на Русі спочатку укладався в усній формі, а з XVII століття – у письмовій. Згодом письмова форма шлюбного договору набула обов'язкового характеру. З'явився новий вид документів – “шлюбні листи” та “віновні листи”, в яких фіксувались умови шлюбного договору [75, с. 53].

Основним предметом договору була земля, про що існують відповідні історичні відомості: “Земля як посаг була тим стрижнем, навколо якого будувалась вся система шлюбного договору та шлюбних звичаїв” [76, с. 144].

В Україні інститут шлюбного контракту з’явився в 1992 р. із внесенням доповнень до Кодексу про шлюб та сім’ю [74, с. 35].

І на сьогодні користується великим попитом серед українського населення. Хоча нещодавно в багатьох громадян термін “шлюбний договір” асоціювався з Голівудом, кінозірками тощо. Мабуть це через те, що ще багато років тому в культурній хроніці друкувалися коротенькі нотатки, в яких говорилося, як при розлученні чергова заморська “діва”, згідно зі шлюбним контрактом повинна була виплатити певну суму [77].

Аналізуючи особливості шлюбного договору як цивільно-правової угоди, слід пам’ятати про розуміння законодавцями поняття «сім’я». Сім’я - це союз чоловіків і жінок, після офіційної реєстрації їх відносин між органами реєстрації актів цивільного стану встановлені певні правовідносини, зміст яких - права та обов’язки. [2].

Зрозуміло, що між чоловіком і дружиною існують майнові та особисті немайнові відносини, що вимагає законодавчих положень. Слід також зазначити, що найважливішою частиною шлюбних майнових відносин є сімейно-майнові відносини, включаючи звичайне подружнє майно, майно подружжя та інше майно членів сім’ї (дітей, батьків) [78, с. 85].

І тут виникає досить делікатна проблема. Уявімо собі, що шлюб уклався між різними за соціальним становищем особами. І попри всі щирі почуття, взаємну довіру нормальним є виникнення питання: “А якою є насправді мета цього шлюбу? А чи не є він фіктивним? Чи може потрібно якось захистити свою власність, щоб не залишитися ні з чим?” Варто зазначити, що інститут шлюбного контракту дуже молодий. Це пов’язано насамперед з рівнем життя населення, з його менталітетом, сутність якого сьогодні вбачається лише в меркантильних цілях. Такий договір може бути порівняний з, так би мовити, “договором на випадок розлучення”.

Тому причини такої цивільної угоди зрозумілі. У той же час така поведінка може бути образливою, оскільки впливає на внутрішні почуття оточуючих. Тому найважливішою особливістю шлюбного договору є те, що відповідно до нього визначення майнових прав та обов'язків подружжя може відрізнятися від визначених загальними нормами сімейного права. [30].

Зокрема, може бути встановлено, що певне майно, яке належало одному з подружжя до шлюбу або буде одержано під час шлюбу в дар, стане їхньою спільною сумісною власністю. Окремо можна визначити на розсуд подружжя розмір часток у праві власності на майно, що буде нажито під час шлюбу [79].

Він також може передбачати умови відокремлення спільної власності у разі розірвання шлюбу та процедури погашення боргу кожного з подружжя за рахунок загальної власності або окремого майна. Натомість шлюбний договір може містити такі умови, як нерозповсюдження майна, придбаного під час шлюбу, положення про спільну сумісну власність та те, що вважається відповідною спільною чи приватною власністю. [80, с. 127].

У шлюбному договорі також може бути передбачено, що майно кожного з подружжя не змінить свою правову систему, тобто воно буде належати подружжю початкового власника або подружжю, що має спільну часткову власність на неоднакову частку. При цьому сторони шлюбного договору можуть передбачити використання майна, що належить одному або обом, для задоволення потреб своїх дітей та інших. Наприклад, ви можете включити у свій договір положення про те, що ваш подружжя обіцяє утримувати батьків-інвалідів, одного з них або незаміжню дитину разом, надавати фінансову допомогу цим людям тощо [81, с. 102].

Що стосується особистих прав, які відповідно до законодавства заборонено врегульовувати шлюбним договором між подружжям, то доречним є навести думку І.В. Жилінкової, яка зазначає: “Передбачена законодавством України заборона на включення в шлюбні договори умов, що стосуються особистих відносин подружжя, визначається двома основними

моментами. По-перше, тим, що особисті права та обов'язки подружжя встановлені безпосередньо законом, у силу чого вони невіддільні від самого суб'єкта – їх носія. По-друге, шлюбний контракт (як і будь-які інші цивільно-правові правочини) повинен мати можливість бути виконаний примусово, якщо в цьому виникне необхідність”.

Тобто не має сенсу включати до шлюбного договору ті умови, які державні правоохоронні органи не можуть змусити укладати шлюб (це немонетарні зобов'язання). З іншого боку, у багатьох зарубіжних країнах шлюбні договори дозволяють подружжю (майбутнім подружжю) висловлювати свої сподівання на шлюб більш точно. Визначте характер їх майбутніх стосунків та стосунків з іншими; кола спілкування, бажана діяльність тощо. У зв'язку з цим ці положення включаються до шлюбних договорів для заохочення належної поведінки у шлюбі, а не до примусового виконання. Український підхід показує, що, на жаль, шлюбні договори використовуються не для управління співжиттям та майном, а у випадку розлучення.

Тому немає сумнівів, що можливий порядок поділу майна може бути визначений у шлюбному договорі, особливо після розірвання шлюбних відносин. У цьому випадку, якщо відбудеться розлучення, можна уникнути тривалого судового розгляду, маючи кращі шанси на підтримку хороших відносин після розлучення [82, с. 60].

У світлі вищевикладеного слід зазначити, що цивільних угод, таких як шлюбні договори, достатньо для вирішення будь-яких спірних питань, які можуть виникнути щодо розподілу майна або розподілу відповідальності після розлучення. Однак, на наш погляд, це не «хороший старт» для сімейних стосунків. Коли люди роз'яснюють та прописують свої правила "гри" та будь-які наслідки порушення цих правил, це нагадує людям про зайнятість між роботодавцем (більш безпечною особою) та працівником (особою, яка повинна погодитися). Але варто пам'ятати про те, що шлюб - це не “гра”, це створення родини, народження дітей, це злагода та добробут. Хоча з кожного

правила є виключення. Дійсно, є випадки, коли шлюбний договір “рятував” від шахраїв і був дуже доцільним при вирішенні процесу. Законодавець надав подружжю або особам, які бажають взяти шлюб, великий спектр умов, що можуть бути включені до шлюбного договору. Окрім них дозволяється включати й будь-які інші умови щодо правового режиму майна, якщо вони не суперечать моральним засадам суспільства. Також, на нашу думку, варто зробити підсумок про те, що невелика поширеність шлюбного договору в Україні багато в чому обумовлена низькою поінформованістю населення про його існування й функції, а також тим, що на сьогодні не всі українці розуміють, що являє собою поняття шлюбного договору. Адже, по-перше, його укладання не є обов’язковим відповідно до чинного законодавства, а по-друге, для більшості молодих пар, які бажають взяти шлюб, укладання договору є неприйнятним з моральних переконань [83, с. 104-105].

У науковій літературі пропонуються такі визначення шлюбного договору. О. Ульяненко трактує шлюбний договір як угоду (правочин) фізичних осіб різної статі, які подали заяву про реєстрацію шлюбу чи угоду подружжя, що визначає майнові права й обов’язки подружжя в період шлюбу, зокрема порядку поділу майна на спільне і роздільне, порядку його використання, відчуження, розподілу доходів і витрат, а також їх майнові права та обов’язки як батьків у шлюбі і (чи) у випадку його розірвання [84, с. 4].

Т. Ариванюк не дає визначення шлюбного договору, але наголошує на тому, що шлюбний контракт є складною, комплексною сімейно-правовою угодою, яка має ознаки цивільно-правового договору, а тому на нього мають поширюватися норми як сімейного, так і цивільного права [67, с. 6].

О. Явор визначає шлюбний договір як договір про спільну діяльність [85, с. 8].

І. Жилінкова надала визначення шлюбного договору, відповідно до якого він може розглядатися як згода осіб, які подали заяву про реєстрацію шлюбу або подружжя про встановлення майнових прав і обов’язків

подружжя, пов'язаних з укладенням шлюбу, його існуванням або припиненням [20, с. 40].

Ю. Шемшученко визначає шлюбний договір як “укладену в установленому законом порядку письмову і нотаріально посвідчену угоду осіб, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, а також подружжя щодо врегулювання майнових відносин між ними” [86, с. 945].

Д. Дзядевич дає таке визначення: “шлюбний договір – комплексна, довгострокова угода подружжя, яка визначає майнові права і обов'язки подружжя під час шлюбу чи на випадок його розірвання” [87, с. 70].

На основі аналізу вищезазначеного можна виділити основні ознаки шлюбного договору. Поперше, шлюбний договір є правочином (термін “угода” в цивільному законодавстві не вживається), оскільки спрямований на зміну відносин між подружжям; по-друге, має спеціальний склад суб'єктів, якими можуть бути не тільки подружжя, але й особи, що вступають у шлюб – наречені; по-третє, шлюбний договір має спеціальні вимоги до оформлення, а саме укладається у письмовій формі та підлягає нотаріальному посвідченню; по-четверте, регулює специфічне коло відносин – тільки майнові відносини подружжя. Якщо розглядати шлюбний договір у контексті прийнятої у цивільному праві класифікації договорів, то він набуде специфічних ознак, які характеризуватимуть його особливості.

Однією з таких особливостей є двосторонній шлюбний договір, оскільки він виражає бажання обох сторін, а права та обов'язки однієї сторони - це зустрічні права та обов'язки другої. Тому, укладаючи таку угоду, подружжя поділяють зобов'язання дотримуватися умов договору, отримуючи при цьому право один одного на виконання цих умов. Шлюбний договір, як правило, є поверненням платежу, яким може бути, наприклад, передача приватної власності спільним сумісним майном кожного з подружжя. Однак шлюбні угоди рідко характеризуються абсолютною взаємністю, яку надають сторони один одному. Однак вільний шлюбний договір з дуже простою структурою також може бути використаний. Шлюбний договір погоджується

обома сторонами, оскільки така угода була досягнута з моменту досягнення сторонами згоди з усіх важливих питань. Шлюбний договір може бути строком або строком.

Тобто відповідно до ч. 1 ст. 96 СК України у шлюбному договорі може бути встановлено загальний строк його дії, а також строки тривалості окремих прав та обов'язків. Ця норма є диспозитивною. Тому в шлюбному договорі зазначені строки можуть і не передбачатись. Якщо у цьому документі не передбачений загальний строк його дії, він діє до відмови подружжя від цього договору або до його розірвання (ст.ст. 100, 101 СК України) чи визнання недійсним (ст. 103 СК України). Якщо у шлюбному договорі встановлено загальний строк його дії, він діє протягом цього строку. Подружжя може подовжити термін дії шлюбного договору. Така угода, як впливає зі змісту ст. 94 СК України, має бути нотаріально посвідчена.

Отже, шлюбний договір є двостороннім, консенсуальним, оплатним чи безоплатним, строковим чи безстроковим правочином, спрямованим на встановлення певного режиму майна подружжя, а також їх взаємних майнових прав та обов'язків. На основі виявлених ознак та особливостей з метою однакового розуміння поняття “шлюбний договір” доцільним уявляється, на думку Л. М. Дорошенко, А. О. Бистрої, внесення доповнень до ч. 1 ст. 92 Сімейного кодексу України та викладення її в такій редакції: “Шлюбний договір – це правочин, сторонами якого є особи, що подали заяву до органів РАЦС про реєстрацію шлюбу чи подружжя, в якому закріплюються їх майнові права та обов'язки на час шлюбу та (або) на випадок його припинення” [88, с. 94, 95].

В останні роки правова природа шлюбних договорів широко обговорюється в юридичній літературі. Більшість науковців вважає, що хоча шлюбний договір має багато специфічних характеристик, він є одним із цивільно-правових угод і підпорядковується загальним правилам угоди. Форма договору, тривалість дії, підстави недійсності, порядок укладення та виконання та багато інших пунктів чітко вказують на те, що в цьому випадку

використовується загальна цивільно-правова структура договірної права. У сучасній літературі висловлено ще один пункт щодо характеру заручин.

Так, Ю. С. Червоний вважає, що шлюбний договір є різновидом сімейно-правових договорів. Така позиція є послідовною для вчених, які розглядають сімейне право як самостійну галузь права.

До майнових договорів подружжя, окрім шлюбного договору, які знайшли своє безпосереднє закріплення в СК України, можна зарахувати: 1) договори подружжя щодо їхнього майна – договір про визначення порядку користування майном (ст. 66 СК України); договір про поділ майна подружжя (ст. ст. 69, 70 СК України); договір про виділ частки одного із подружжя зі складу всього подружнього майна (ч. 2 ст. 69 СК України); 2) договори подружжя про надання взаємного утримання – договір подружжя про надання утримання (ст. 78 СК України); договір про припинення права на утримання замість придбання права власності на нерухоме майно або одержання одноразової грошової виплати (ст. 89 СК України); 3) договори щодо утримання дітей – договір про забезпечення умов проживання дитини тим з батьків, хто проживатиме окремо від дитини після розірвання шлюбу з іншим з батьків (ч. 1 ст. 109 СК України); договір подружжя про розмір аліментів на дітей після розірвання шлюбу (ч. 2 ст. 109 СК України); договір про сплату аліментів на дитину (ст. 189 СК України); договір про припинення права на аліменти на дитину у зв'язку із придбанням права власності на нерухоме майно (ст. 190 СК України). На відміну від інших договорів подружжя, шлюбний договір має суттєві особливості. З одного боку він, без сумніву, входить до системи майнових договорів подружжя, з іншого – займає в цій системі особливе місце і не може бути віднесений до однієї з названих груп договорів подружжя.

Це пояснюється такими моментами. По-перше, шлюбний договір має комплексний характер і може одночасно включати умови, які складають зміст окремих видів договорів. По-друге, шлюбний договір – це єдиний вид договорів, предметом якого може бути не наявне, а так зване майбутнє

майно, тобто майно, що буде придбане сторонами в майбутньому. По-третє, шлюбний договір має особливий суб'єктний склад. Усі інші договори можуть укладатися лише подружжям. Шлюбний договір, на відміну від більшості інших правочинів майнового характеру, нерозривно пов'язаний з особою його учасника.

Отже, він не може бути укладений за участю представника. З цих міркувань відносно шлюбного договору не допускається також заміна сторони в договорі (уступлення вимоги або переведення боргу). Дружина або чоловік не можуть передати свої права й обов'язки за договором третім особам. Тобто, правовий інститут шлюбного договору є комплексним інститутом сімейного права України з проникненням окремих елементів цивільного права. Шлюбний договір є договором, що регулюється сімейним та цивільним матеріальним правом, є приватно-правовим договором та тісно пов'язаний з сімейно-правовими інститутами шлюбу та сім'ї. Сімейно-правова природа шлюбного договору зумовлює те, що кожен з притаманних йому цивільно-правових елементів, а саме предмет, зміст, об'єкт шлюбного договору, порядок укладення, міри відповідальності та способи захисту (охорони) сторін набувають в сфері дії шлюбного договору специфічних сімейно-правових рис та особливостей, які полягають у тому, що об'єктом шлюбного договору не може бути майно дитини подружжя; шлюбний договір може укладатися як щодо існуючого майна (майнових прав), так і того (тих), яке буде (будуть) набути (набуті) подружжям в майбутньому; всі різновиди майна подружжя можуть бути об'єктом шлюбного договору, крім об'єктів нерухомого майна та іншого майна, право на яке підлягає державній реєстрації.

Останнім часом серед українських науковців тема відсутності загальних умов та загальних назв угод - "шлюбний договір" чи "шлюбний договір" викликала бурхливі дискусії, але в українській літературній мові ці терміни є синонімами.

Деякі вчені вважають, що використання терміна "шлюбний договір" є правильним, оскільки термін "договір" використовується лише у галузі трудового та комерційного права, тоді як у сімейному законодавстві використання терміна неприйнятне, тоді як інші Термін "шлюбний договір" вважався відповідним розмежуванням між такою угодою та подружжям. Проте законодавцем закріплено термін «шлюбний договір», тому доцільним є використання саме його у практичному аспекті. Сімейний кодекс республіки Молдова, на відміну від Сімейного кодексу України, дає поняття шлюбного договору. «Шлюбний договір становить собою угоду, яку добровільно укладають особи, що вступають у шлюб, чи подружжя, яка визначає їх майнові права та обов'язки у період перебування у шлюбі та/або у випадку його розірвання» (ст. 27 Сімейного кодексу республіки Молдови).

Кодекс про шлюб і сім'ю Республіки Білорусь також не надає поняття шлюбного договору, а тільки зазначає, що особи, які вступають в шлюб, і подружжя в будь-який час і у визначеному ними обсягу прав і обов'язків можуть укласти шлюбний договір з метою підвищення культури шлюбних і сімейних відносин. Цивільний кодекс Литовської Республіки (Книга 3 «Сімейне право», глава 3, ст. 3.101) дає дуже лаконічне визначення шлюбного договору: «Шлюбний договір є угодою подружжя, яка визначає їх майнові права та обов'язки під час шлюбу, а також після розірвання шлюбу чи у разі окремого проживання (сепарації)».

В країнах західної Європи сімейні відносини регулюються нормами цивільного права. Шлюбний контракт (за кордоном застосовується саме термін «контракт») – це цивільноправова угода, яка укладається між подружжям або особами, які укладають шлюб, для регулювання майнових відносин. В США сімейні відносини регулюються законодавством окремих штатів, для уніфікації яких приймаються одноманітні закони. Більшість штатів в 1983 році прийняло закон «Про шлюбний договір», який містить визначення шлюбного договору. Законодавство окремих штатів, а також судова практики дають різні визначення шлюбного договору. Так, збірник

законів штату Колорадо визначає шлюбний договір як «угоду між майбутнім подружжям, укладену в очікуванні шлюбу, або між подружжям, але за умови його укладення до подання позову про розірвання шлюбу або окремому проживанні подружжя» (п. 1 ст. 392, § 2, розд. 14). Визначення будь-якого поняття повинно охоплювати його істотні ознаки. Проаналізувавши визначення інших країн світу, можна виділити чотири основних критерії, за якими шлюбний договір – це угода; суб'єктивним складом є особи, що укладають шлюбний договір; шлюбний договір регулює майнові правовідносини; обов'язковим аспектом є нотаріально посвідчена форма шлюбного договору [89, с. 333-334].

Таким чином, слід зазначити, що інститут шлюбного договору в Україні перебуває на стадії становлення, дотепер залишаються певні незгодженості та не усунуто суперечності між нормами цивільного і сімейного законодавства, які виникають під час розгляду судових спорів.

Отже, під шлюбним договором слід розуміти домовленість наречених або подружжя, спрямовану на встановлення, зміну або припинення їх майнових прав та обов'язків під час шлюбу та (або) у випадку його розірвання. Необхідність існування інституту шлюбного договору в сучасному українському суспільстві об'єктивно і закономірно зумовлена сучасним станом соціально-економічного розвитку, триваючою еволюцією сімейних відносин та позитивним ставленням населення до договірної регулювання сімейних майнових правовідносин. Шлюбний договір слід вважати особливим сімейно-правовим договором. Проте на практиці шлюбний договір насамперед застосовується не для регулювання спільного проживання і користування майном, а на випадок розірвання шлюбних відносин. Тому, безперечно, у шлюбному договорі можна визначити можливий порядок поділу майна, зокрема після розірвання шлюбу. У цьому разі у випадку розлучення можна уникнути тривалих судових процесів поділу майна, маючи більше шансів зберегти добрі відносини після розлучення.

ВИСНОКИ ДО 4 РОЗДІЛУ

Шлюбний договір - це цивільний правочин, що базується на домовленості наречених або подружжя відносно встановлення майнових прав та обов'язків подружжя на період існування та припинення шлюбу.

Шлюбний договір може бути укладений між особою, яка подає заяву на реєстрацію шлюбу, та дружиною. Якщо сторона шлюбу є неповнолітньою, для укладення шлюбного договору до реєстрації шлюбу необхідна письмова згода батька чи опікуна та посвідчується нотаріусом. Шлюбний договір лише визначає майнові відносини між парою та визначає майнові права та обов'язки пари.

Шлюбним договором можуть бути визначені лише майнові права, а також можуть бути визначені майнові права та обов'язки подружжя як батьків. Шлюбний договір не може:

- зменшувати обсягу прав дитини, які встановлені СКУ;
- ставити одного з подружжя в надзвичайно невігідне матеріальне становище;
- включати положення про передачу у власність одному з подружжя нерухомого майна та іншого майна, право на яке підлягає державній реєстрації.

Шлюбний договір укладається у письмовій формі і нотаріально посвідчується та починає діяти:

- з моменту нотаріального посвідчення, якщо договір укладений між подружжям;
- з дня реєстрації шлюбу, якщо договір укладений між нареченими. У шлюбному договорі може бути встановлений загальний строк його дії, а також строки тривалості окремих прав та обов'язків.

Змістом шлюбного договору може бути:

- 1) визначення майна, яке дружина, чоловік передає для використання на спільні потреби сім'ї;

- 2) правовий режим майна, подарованого подружжю у зв'язку з реєстрацією шлюбу чи набутого під час шлюбу;
- 3) домовленість про можливий порядок поділу майна, у тому числі і в разі розірвання шлюбу.
- 4) використання належного їм обом або одному з них майна для забезпечення потреб їхніх дітей, а також інших осіб;
- 5) порядок користування житловим приміщенням одним із подружжя, якщо це приміщення належить другому з подружжя, а також про звільнення житлового приміщення тим з подружжя, хто вселився в нього, в разі розірвання шлюбу, з виплатою грошової компенсації або без неї;
- б) про надання утримання одному з подружжя незалежно від працездатності та потреби у матеріальній допомозі на умовах, визначених шлюбним договором. Якщо у шлюбному договорі визначені умови, розмір та строки виплати аліментів, то в разі невиконання одним із подружжя свого обов'язку за договором аліменти можуть стягуватися на підставі виконавчого напису нотаріуса.

Односторонні зміни умов шлюбного договору не допускаються. Це можна змінити за згодою обох подружжя. Угода про зміну шлюбного договору нотаріально посвідчена. На прохання одного з подружжя, якщо інтереси шлюбу, інтереси неповнолітніх дітей та некомпетентної неповнолітньої дочки (сина) є істотними, шлюбний договір, який вирішує суд, може бути змінено. Пари мають право відмовитися від шлюбного договору. Права та обов'язки за шлюбним договором припиняються з дати подання нотаріусом про відхилення заяви.

На вимогу одного з подружжя шлюбний договір може бути розірваний або визнаний недійсним за рішенням суду з підстав, що мають істотне значення, зокрема, у разі неможливості його виконання.

ВИСНОВКИ

У роботі враховано положення чинного законодавства України, міжнародні правові стандарти договірного врегулювання шлюбно-сімейних відносин, піддано всебічному аналізу теоретичний та практичний матеріал, що стосується тематики дослідження. Це сприяло обґрунтуванню і розв'язанню кола проблем, які мають важливе наукове і прикладне значення. У підсумку дослідження сформульовано низку висновків:

У кожній галузі права існують певні конструкції, розробка яких є одним з показників техніко-юридичного рівня розвитку даної галузі. Договір є однією з найдавніших та найтипівіших юридичних конструкцій, яка найчастіше застосовується в цивільному законодавстві. У сімейному праві конструкція договору має свої особливості, що зумовлені й особливостями сімейно-правових відносин, які характеризуються рівністю учасників та індивідуальним характером, що унеможлиблює передачу прав та обов'язків іншим особам, і суб'єктами сімейних правовідносин, а також на вимоги, що випливають з сімейноправових відносин, не поширюється позовна давність, за винятком випадків, передбачених законом.

Договори сімейного права - це договори приватного права, оскільки вони, як правило, представляють взаємозв'язок між рівністю сторін, їх вільною волею та принципом незалежності власності. Особливістю приватного права є те, що кожна галузь має власні інструменти конфігураційного пристосування, особливо цивільно-правові та цивільно-правові договори, сімейне право-сімейні договори, трудові право-трудова договори.

Сімейно-правовими вважають договори, що укладаються фізичними особами і спрямовані на встановлення, зміну або припинення сімейних прав та обов'язків.

Основна конструкція договору закріплена в Цивільному кодексі України, а конструкції договорів, закріплені в інших нормативних актах

(Кодексі законів про працю України, Кодексі адміністративного судочинства України, Сімейному кодексі України та ін.), повинні відображати основні структурні елементи даної конструкції. Конструкція договору складається з наступних елементів: суб'єктний склад договору, його умови (предмет, строк), права та обов'язки сторін, форма договору. Суб'єктами сімейно-правових договорів є подружжя, батьки дитини, батьки та діти, інші члени сім'ї та родичі, відносини між якими регулює СК України (ч. 1 ст. 9 СК України), а також особи, які проживають однією сім'єю, або родичі за походженням, відносини яких не врегульовані СК України (ч. 2 ст. 9 СК України).

Науковим методом вивчення сімейних договорів є його класифікація. По-перше, як і інші договори, сімейні угоди можна поділити на договори та зобов'язання. Крім того, використовуючи наукову основу на основі класифікації, ми можемо розділити всю договірну поведінку на майнові договори та немайнові договори та змішані договори відповідно до характеру відносин, які вони регулюють. Майнові угоди включають шлюбні договори, угоди про розлучення шлюбу, угоди про виплату аліментів та угоди між сурогатними матерями та тими, хто користується репродуктивною технологією. Змішане проживання має включати угоду про передачу прийомної дитини. Тому решта договорів: угода про місце проживання дитини та договір, що визначає порядок спілкування дитини з батьками, які живуть одні, пов'язані з немайновими договорами. Що стосується договірних зобов'язань, класифікація може бути запропонована виходячи з напрямків юридичних результатів та предмету учасників. За першою запропонованою причиною система контрактів може бути виражена наступним чином: договір про спільний шлюб; угода про здійснення батьківських прав; угода про утримання під вартою; домовленість про догляд за дітьми; регуляторні відносини у застосуванні репродуктивної технології. Всі договори на основі другого договору можна розділити на договори між подружжям; договори

між батьками та дітьми; договори між батьками; договори між іншими членами сім'ї; договори між членами сім'ї та інші.

Крім того, сімейні угоди, класифіковані відповідно до цивільного законодавства, можна розділити на істинні та узгоджені, умовні та безумовні, постійні та невизначені тощо. У системі сімейних договорів більшість людей також заслуговують на довіру, що можна назвати довіреною сімейною угодою, а враховуючи санкції за порушення сімейного договору, сімейний договір можна розділити на закон (за порушення державних примусових заходів) та (Жодних національних заходів не передбачено)

Сімейні договори можна класифікувати за іншими критеріями, що ще раз підтверджує незалежність сімейних договорів та наявність значного кола можливостей.

На сучасному етапі в Україні варто констатувати кардинальні зміни у підходах до регулювання майнових відносин подружжя за рахунок розширення сфери диспозитивного регулювання. Чинний СК України передбачає можливість укладення таких видів майнових договорів подружжя: договору про відчуження одним із членів подружжя на користь іншого частки у праві спільної власності без виділу цієї частки (ч. 2 ст. 64 СК України); договору про визначення порядку користування майном (ст. 66 СК України); договору про поділ майна подружжя (ст. 69 СК України); договору про виділ майна (частки) одного з членів подружжя зі складу всього майна подружжя (ч. 2 ст. 69 СК України). Характерним для цієї групи договорів є те, що їх предметом виступає майно, що є в наявності на момент укладення подружжям відповідного договору. Це майно вже має певний правовий режим (належить до числа спільного або роздільного).

Практичне значення має класифікація договорів стосовно подружнього майна, відповідно до якої виокремлюються: а) договори, спрямовані на встановлення та зміну правового режиму майна подружжя; б) договори, що визначають порядок користування майном (спільним та роздільним).

Сьогодні в Україні найпоширенішою дружньою контрактною практикою є угода про поділ майна на друзів, що є метою спільної власності. Договір є двостороннім і підлягає погашенню за взаємною згодою.

Домовитись про відокремлення спільного майна можна досягти лише після реєстрації шлюбу, оскільки майно, яке вже є спільною власністю подружжя, може бути відокремлене. Таким чином, угода про відокремлення спільної власності не є такою ж, як шлюбний договір, який встановлює систему власності подружжя, яку вони придбають у майбутньому.

СК України не визначає умов, які повинні міститись у договорі про поділ майна подружжя. На підставі проведеного дослідження можна запропонувати такий перелік умов даного договору, а саме: а) предметний перелік конкретних речей, інших об'єктів, які входять до складу спільного майна, що підлягає поділу; б) характеристика та вартість кожного об'єкта, що підлягає поділу; в) визначення часток або пропорцій, в яких здійснюється поділ майна подружжя; г) способи поділу майна.

При укладенні договору про поділ спільного майна подружжя вправі відійти від принципу рівності часток, закріпленого ч. 1 ст.70 СК України. При цьому в сімейному законодавстві України мають бути передбачені норми, які містили б гарантію одержання одним із членів подружжя певної мінімальної частки у майні, що набувається під час шлюбу.

Необхідно відокремлювати договір про поділ майна подружжя, що перебуває в їхній спільній сумісній власності, від договору про виділ майна (частки) дружині, чоловікові зі складу всього майна подружжя (ч. 2 ст. 69 СК України), а також договору про відчуження одним із членів подружжя на користь іншого своєї частки у праві спільної сумісної власності без її виділу (ч. 2 ст. 64 СК України).

Сімейним законодавством передбачається, що подружжя може врегулювати свої відносини за домовленістю (договором), якщо це не суперечить вимогам цього Кодексу, інших законів та моральним засадам суспільства (ч. 1 ст. 9 СК України).

Так, законодавець виділяє два види договорів подружжя, які пов'язані з їх взаємним утриманням:

1. Договір подружжя про надання утримання (ст. 78 СК України).
2. Договір про припинення права на утримання взамін набуття права власності на нерухоме майно або одержання одноразової грошової виплати (ст. 89 СК України).

Таким чином, договір подружжя про надання утримання є сімейно-правовим правочином, який укладається між подружжям, у якому його сторони за домовленістю визначають умови, розмір та строки виплат аліментів.

Серед умов, дотримання яких є обов'язковим при укладення договорів, виділяються наступні:

- 1) письмова форма договору;
- 2) нотаріальне посвідчення.

Змістом договорів має включатись:

- 1) право на аліменти;
- 2) розмір аліментів;
- 3) спосіб надання утримання (грошове або натуральне);
- 4) загальний строк, на який стягуються аліменти;
- 5) періодичність їх виплати (щомісячно, квартално, наперед) та ін.

Що стосується шлюбного договору – то це цивільний правочин, що базується на домовленості наречених або подружжя відносно встановлення майнових прав та обов'язків подружжя на період існування та припинення шлюбу.

Шлюбний договір може бути укладений між особою, яка подає заяву на реєстрацію шлюбу, та дружиною. Якщо сторона шлюбу є неповнолітньою, для укладення шлюбного договору до реєстрації шлюбу необхідна письмова згода батька чи опікуна та посвідчується нотаріусом. Шлюбний договір лише визначає майнові відносини між парою та визначає майнові права та обов'язки пари.

Шлюбним договором можуть бути визначені лише майнові права, а також можуть бути визначені майнові права та обов'язки подружжя як батьків. Шлюбний договір не може:

- зменшувати обсягу прав дитини, які встановлені СК України;
- ставити одного з подружжя в надзвичайно невігідне матеріальне становище;
- включати положення про передачу у власність одному з подружжя нерухомого майна та іншого майна, право на яке підлягає державній реєстрації.

Шлюбний договір укладається у письмовій формі і нотаріально посвідчується та починає діяти:

- з моменту нотаріального посвідчення, якщо договір укладений між подружжям;
- з дня реєстрації шлюбу, якщо договір укладений між нареченими. У шлюбному договорі може бути встановлений загальний строк його дії, а також строки тривалості окремих прав та обов'язків.

Змістом шлюбного договору може бути:

- 1) визначення майна, яке дружина, чоловік передає для використання на спільні потреби сім'ї;
- 2) правовий режим майна, подарованого подружжю у зв'язку з реєстрацією шлюбу чи набутого під час шлюбу;
- 3) домовленість про можливий порядок поділу майна, у тому числі і в разі розірвання шлюбу.
- 4) використання належного їм обом або одному з них майна для забезпечення потреб їхніх дітей, а також інших осіб;
- 5) порядок користування житловим приміщенням одним із подружжя, якщо це приміщення належить другому з подружжя, а також про звільнення житлового приміщення тим з подружжя, хто вселився в нього, в разі розірвання шлюбу, з виплатою грошової компенсації або без неї;

б) про надання утримання одному з подружжя незалежно від працездатності та потреби у матеріальній допомозі на умовах, визначених шлюбним договором. Якщо у шлюбному договорі визначені умови, розмір та строки виплати аліментів, то в разі невиконання одним із подружжя свого обов'язку за договором аліменти можуть стягуватися на підставі виконавчого напису нотаріуса.

Односторонні зміни умов шлюбного договору не допускаються. Це можна змінити за згодою обох подружжя. Угода про зміну шлюбного договору нотаріально посвідчена. На прохання одного з подружжя, якщо інтереси шлюбу, інтереси неповнолітніх дітей та некомпетентної неповнолітньої дочки (сина) є істотними, шлюбний договір, який вирішує суд, може бути змінено. Пари мають право відмовитися від шлюбного договору. Права та обов'язки за шлюбним договором припиняються з дати подання нотаріусом про відхилення заяви.

На прохання одного з подружжя, зокрема у випадку невиконання, суд постановив, що шлюбний договір може бути розірваний або визнаний недійсним з дуже важливих причин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шлюб Стародавньому Римі. URL: http://uk.wikipedia.org/wiki/Шлюб_у_Стародавньому_Римі (дата звернення – 21.12.2019). – Назва з екрану.
2. Сафончик О. І. Правове регулювання припинення шлюбу в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Одеса, 2004. 20 с.
3. Буркацький Л. К. Захист цивільного права та інтересу : навч. посіб. К.: Юрінком Інтер. 2005. 472с.
4. Домбругова А. Правове регулювання відносин за договором дарування. Справочник економіста. 2005. № 8. С.55- 58.
5. Костюченко О. Договір довічного утримання. Юридичний вісник України. 2005. 19 березня. № 11. С.9 - 12.
6. Мазуренко С. В. Правовий режим майна, що є предметом спадкового договору з участю подружжя. Юридический вестник. 2003. №4. С. 78 — 82.
7. Жилінкова І. Шлюбний контракт: чинне законодавство та перспективи його розвитку. Право України. 2000. №6.С. 108 - 114.
8. Біляцький С. Шлюбний контракт як символ людських взаємин. Наука і суспільство. 2005.№ 9 — 10. С. 40 - 43.
9. Ульяненко О. О. Шлюбний контракт — основа вільного вибору. Підприємство, господарство і право. 2003.№7.С. 259 - 262.
10. Калітенко О. М. Проблеми та шлях вдосконалення правового регулювання інституту шлюбного контракту в Україні. Держава і право. 2001. Вип. 12. С. 298.
11. Маломуж О. Шлюбний договір. Право України. 2005. №1. С. 70-78.
12. Реутов С. И. Практические вопросы заключения брачного договора. Нотариус. 2003. № 5. С. 32.
13. Жилінкова І. Концепція шлюбного договору за новим Сімейним кодексом України. Вісник Академії правових наук України. 2002. №3 (30). С. 122-130.
14. Ульяненко О.О. Порядок і умови укладення шлюбного договору (контракту). Підприємництво, господарство і право. 2003. № 4. С. 85-88.

15. Злобина И. В. О юридической сущности брачного контракта: гражданско-правовая сделка или супружеский контракт. Закон и право. 2001. № 8.С.42.
16. Глиняна К.М. Договірне регулювання майнових правовідносин подружжя. Часопис цивілістики: Науково-практичний журнал. Випуск 15. Одеса: 2013. С. 89-94.
17. Види договорів подружжя URL: <https://studfile.net/preview/7900349/page:20/> (дата звернення – 21.12.2019). – Назва з екрану.
18. Маслов В. Ф. Имущественные отношения в семье. Харьков, 1974. 184 с.
19. Ариванюк Т.О. Правове регулювання відносин власності між подружжям : дис... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право». К., 2002.190 с.
20. Жилинкова И. В. Брачный договор. Харьков : Ксилон, 2005. 176 с.
21. Граве К. А. Имущественные отношения супругов. М., 1960. 117 с.
22. Поссе Е. А. Проблемы семейного права. Л., 1976. 115 с.
23. Советское семейное право / под ред. В. Ф. Маслова, А. А. Пушкина. – К., 1982. – 221 с.
24. Гражданское право : [учеб.] : в 3 т. / под ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого. Т. 3. М., 2005. 784 с.
25. Дзера О. В. Деякі проблеми врегулювання відносин власності подружжя в новому СК України. Юридична Україна. 2003. № 1. С. 54–57.
26. Ромовська З. В. Сімейний кодекс України: науково-практичний коментар. К., 2003. 432 с.
27. Антошкіна В. К. Договірне регулювання відносин подружжя : дис... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право». Х., 2006. 208 с.
28. Фурса С. Я. Настільна книга нотаріуса: Сімейні відносини в нотаріальному процесі. К., 2003. 352 с.

29. Михальнюк О.В. Договори подружжя стосовно їхнього спільного та роздільного майна. Юридичний науковий електронний журнал. 2015. № 3. С.66-70.
30. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. № 2947-III. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 21–22. Ст. 135.
31. Чепис О.І. Аліментні правовідносини: поєднання приватних інтересів та імперативного регулювання. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія ПРАВО. Ужгород, 2008. Випуск 9. С. 216–218.
32. Сімейний кодекс України: науково-практичний коментар / за ред. І.В. Жилінкової. Харків: Ксилон, 2008. 855 с.
33. Шершньова О.А. Правове регулювання відносин утримання (аліментування): термінологічна проблема. Актуальні проблеми міжнародних відносин. Випуск 114 (частина II). Київ, 2013. С. 67–72.
34. Лакей І.А., Чеховська І.В. Аліментне зобов'язання на утримання дитини як вид сімейного правовідношення. Порівняльно-аналітичне право. 2016. № 4. С. 88–91.
35. Будро Е.П. Понятие и правовая природа алиментных обязательств. Бизнес в законе. 2014. № 3. С. 8–11.
36. Ромовська З.В. Українське сімейне право: підручник. Київ: Правова єдність, 2009. 500 с.
37. Косова О.Ю. Обязанность содержания и алиментные обязательства. Известия вузов. Правоведение. 2003. № 4. С. 63–80.
38. Дякович М.М. Сімейне право: навч. посіб. Київ: Правова єдність, 2009. 512 с.
39. Кодекс законов о семье, учебник / под ред. Ю.С. Червоного. Харьков: ООО «Одиссей», 2005. 520 с.
40. Труба В.І. Аліментні правовідносини: види та правова природа. Вісник ОНУ ім. І.І. Мечнікова. Правознавство. Одеса, 2014. Т. 19. Вип. 3(24). С. 44–49.

41. Рабец А.М. Методологические и теоретические проблемы правового регулирования отношений по взаимному алиментированию: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Томск, 1992. 43 с.
42. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40-44. Ст. 356.
43. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 р. № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25-26. Ст. 131.
44. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07 грудня 1984 р. № 8073-X. Відомості Верховної Ради Української РСР. 1984, додаток до № 51. Ст. 1122.
45. Дерій О.О. Поняття аліментного зобов'язання. Держава і право. Юридичні і політичні науки. Київ, 2013. Вип. 59. С. 282–287.
46. Фуников А.А. Правовая регламентация отношений супругов и бывших супругов по предоставлению содержания: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Саратов, 2003. 22 с.
47. Кондратьева Е.Н. Правовая природа имущественных отношений супругов. Вестник Волжского университета им. В.Н Татищева. 2010. № 74. С. 43–47.
48. Бурдо Е.П. Некоторые положения о корректности применения термина «обязательство» к алиментным правоотношениям. Бизнес в законе. 2014. № 3. С. 12–14.
49. Жилінкова І. Сімейне право: галузевий суверенітет чи десуверенізація? Вісник Академії правових наук України. Харків, 2001. № 3(26). С. 146–156.
50. Боднар Т. Сімейне право в системі права України. Приватне право. 2013. № 1. С. 129–134.
51. Кондрат'єва Л. А. Судовий захист неповнолітніх осіб у цивільному процесі України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2006. 22 с.
52. Момотов В. В. Формирование русского средневекового права в IX–XIV вв.: монография. Москва: ИКД «Зерцало-М», 2003. 416 с.

53. Трофанчук Г. І. Історія держави і права України: підручник / за ред. А. С. Чайковського, В. І. Батрименка. Київ: Юринком Інтер, 2003. 512 с.
54. Яковенко Н. Від партикулярних привілеїв до правничої системи: Литовські Статути й реформи. Нариси історії середньовічної та ранньомодерної України. Київ: Критика, 2005. 584 с.
55. Терлюк І. Я. Історія держави і права України. Доновітній час. Київ: Атіка, 2006. 400 с.
56. Перший (Старий) статут Великого князівства Литовського 1529 р. URL: <https://constituanta.blogspot.com/2012/11/1529.html> (дата звернення – 21.12.2019). – Назва з екрану.
57. Другий (Волинський) статут Великого князівства Литовського 1566 року. Кодифікація цивільного законодавства на українських землях. Т. 1 / уклад.: Ю. В. Білоусов, І. Р. Калаур, С. Д. Гринько та ін. / за ред. Р. О. Стефанчука та М. О. Стефанчука. Київ: Правова єдність, 2009. С. 57–148.
58. Статут Великого князівства Литовського 1588 року. URL: http://www.grodno.by/grodno/history/statut_vkl_1588/razdel_5.htm (дата звернення – 21.12.2019). – Назва з екрану.
59. Права, за якими судиться малоросійський народ 1743 р. Київ, 1997. 598 с.
60. Собрание малороссийских прав 1807 г. / отв. ред.: Б. М. Бабий, А. Н. Мироненко. Киев: Наукова думка, 1993. 368 с.
61. Кодекс законов о семье, опеке, браке и актах гражданского состояния Украинской ССР. Москва: Гос. изд-во юрид. лит-ры, 1954. 102 с.
62. Основы законодательства Союза ССР и союзных республик о браке и семье от 27 июня 1968 г. № 2834-VII. Ведомости Верховного Совета СССР. 1968. № 27. Ст. 241.
63. Кодекс про шлюб та сім'ю УРСР від 20 червня 1969 р. № 2006-VII. Відомості Верховної Ради УРСР. 1969. № 26. Ст. 204.
64. Красвітна Т. Генезис зобов'язання подружжя з утримання. Підприємництво, господарство і право : науково - практичний господарсько - правовий. 2018. № 8. С. 28-32

65. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 09.07.2003 №1058-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003, №№ 49-51, ст. 376.
66. Гражданское уложение Германии = Deutsches Burgerliches Gesetzbuch mit Einfuhrungs gesetz: ввод. закон. к Гражд. Уложению; [пер. с нем.] / [В. Бергманн, введ., сост.] ; науч. редакторы – А. Л. Маковский [и др.]. – [2-е изд., доп.]. М. : ВолтерсКлувер, 2006. – 816 с.
67. Ариванюк Т. О. Правове регулювання відносин власності між подружжям: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук: спец. 12.00.03. “Цивільне право; цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право”. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К., 2002. 20 с.
68. Кравченко О.В. Договір про надання утримання одному з подружжя URL: <http://kravchenko-notary.com.ua/notarial-acts/certification-of-contracts/dogovori-mizh-podruzhhjam-batkami-ditini-a-takozh-jaki-prozhivajut-odnieju-sim-79/> (дата звернення – 21.12.2019). – Назва з екрану.
69. Рішення Апеляційного суду м. Києва від 02 жовтня 2008 року по справі №22-8014. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/9115297> (дата звернення – 21.12.2019). – Назва з екрану.
70. Рішення Апеляційного суду м. Києва від 11 лютого 2015 року по справі №22-ц/796/1639/2015. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42821612> (дата звернення – 21.12.2019). – Назва з екрану.
71. Договірне право України. Особлива частина: навч. посіб. / Т.В. Боднар, О.В. Дзера, Н.С. Кузнецова та ін.: за ред. О.В. Дзери. К.: Юрінком Інтер, 2009. 1200 с.
72. Довічне утримання (догляд). С.В. Богачов, І.Ф. Іванчук, О.С. Цирень. Міністерство юстиції України. К.: ТОВ «Поліграф-Експрес», 2006. 41 с.
73. Бажанова В.О. Договір довічного утримання (догляду) за участю подружжя URL: http://www.legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content

[t&view=article&id=1211%3A240216-17&catid=143%3A3_0216&Itemid=177 &lang=ru](http://www.kontrakty.ua/article?id=1211%3A240216-17&catid=143%3A3_0216&Itemid=177&lang=ru)

74. Липець Л.В. Історія розвитку інституту шлюбного контракту в Україні й у світі. Верховенство права у процесі державотворення та захисту прав людини в Україні: тези IV Всеукр. наук.-практ. конф. Острог: Національний університет “Острозька Академія”, правничий факультет, 2005. С. 34-35.

75. Пономарев А.П. Развитие семьи и брачно-семейных отношений на Украине: (этносоциал. пробл.). АН УССР. Ин-т искусствоведения, фольклора и этнографии им. Рыльского. К.: Наук. думка, 1989. 317 с.

76. Культура і побут населення України: навч. посіб. для вузів / В.І. Наулко, Л.Ф. Артюх, В.Ф. Горленко та ін. К.: Либідь, 1991. 230 с.

77. Шрамко О. Укладення шлюбного договору – варто чи ні? URL: <http://kontrakty.ua/article/63644>.

78. Ульяненко О. О. Шлюбний договір у сімейному праві України / Автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03. “Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право”. Київський національний ун-т ім. Т. Шевченка. К., 2003. 20 с.

79. Ромовська З.В. Закон і сімейні відносини URL: <http://www.yur-gazeta.com/> (дата звернення – 21.12.2019). – Назва з екрану.

80. Шевченко Я.М. Проблеми правового регулювання сімейних відносин. Українське право. 1998. № 1 (9). С. 121-130.

81. Кидалова А. Щодо умов укладання шлюбу: проблемні питання. Право України. 2002. № 5. С. 102-104.

82. Гаспарян А.С., Атрохова Е.С. Брачный контракт. Гарантия семейного счастья. Ростов н/Д.: “Феникс”, 2004. 288 с.

83. Середницька І. А. Особливості шлюбного договору як цивільно-правової угоди між чоловіком та дружиною. Південноукраїнський правничий часопис. 2014. № 4. С. 104-105.

84. Ульяненко О. О. Шлюбний договір у сімейному праві України / Автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03. “Цивільне право і цивільний

процес; сімейне право; міжнародне приватне право”. Київський національний ун-т ім. Т. Шевченка. К., 2003. 20 с.

85. Явор О. А. Функції шлюбного контракту в сімейному праві України : автореф. дис.... канд. юрид. наук: спец. 12.00.03. “Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право”. Х., 1996. 18 с.

86. Великий енциклопедичний юридичний словник / За ред. акад. НАН України Ю. С. Шемчушенка. 2-ге вид., перероб. і доп. К. : Юридична думка, 2012. 1020 с.

87. Дзядевич Д. В. Брачный договор: правовое понятие и механизм действия. Вестник Белорусского государственного экономического ун-та. 2002. № 3. С. 69–73.

88. Дорошенко Л. М. Деякі аспекти укладення шлюбного договору. Форум права. 2013. №4. С. 93–97.

89. Нагорна О.О. Укладення шлюбного договору в Україні: порівняльний аналіз європейського та національного законодавства. Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції. С.333-334.